

नेपाल देशको इतिहास

(गताङ्कको बाँकी)

महाराजको क्रियाकाम सकिएपछि गादी खाली हुनाले अब राजा को हुने ? भन्ने खलबल पन्यो । दल शाह "म जेठो हुनाले राजा हुनुपर्छ" भन्न लागेका हुनाले केही लश्कर त्यतै लागे । कोही नायक वीरभद्र शाह शान्त भएपछि दुनियाँले जसलाई मान्छन् उही राजा होला "भन्न लागे । यस्ता तरहेले परिपंच बढ्दा आआफ्ना तरफका गोल बाँधी पञ्च हतियार लिई हिँड्न लागे । आखिर मब भेला भई पञ्चायत भयो । काजी विराज थापा, भीमराज पाण्डे, गौरेश्वर पन्त र लक्ष्मीपति पन्तबाहेक सब भारदारहरूले एकमत गरी" टाढा र नजीकमा नजीकको हुने हुनाले नायक वीरभद्र शान्त भएपछि रणदुल्ल शाह बाँचेका भए उनै हुने थिए । उनी नभएपछि जो जेठो उहरिन्छ उमैलाई राज्य हुने हुनाले जेठा दल शाह ठहराई उनैलाई राजा बनाउने" भन्ने निर्णय भयो ।

त्यसपछि चन्द्ररूप शाहले नायक वीरभद्र शाहको विषवास जहाँगीर शाहलाई प्रकाश गरे । "जहाँ नायक वीरभद्र शाहका पुत्र छन् भने त्यहाँ अर्काले गादी कसरी पाउला ? जति राजाका छोरा भए उतिले गादीको मालिक हुन पाइँदैन । अघिदेखि चलेको चलन गर्नुपर्छ । तिमिले अघरै यो कुरा संक्षेप गरेको भए यो खलबल हुनै पाउने थिएन ।" भनी जहाँगीर शाहले सल्लाह गरे । अनि दुवै तरफका मानिसले तनहुँमा महारानी र साहेबज्यू रहेछन् कि रहेनछन् बुझ्न भनी पठाए ।

उता तनहुँमा साहेबज्यू पैदा हुँदा गौरेश्वर पन्तले नामकर्म आदि संकल कर्म गरेका रहेछन् । अनि महारानी-बाट "अघि पनि हाम्रा महाराजबाट तपाईँलाई गुच तुल्याउँला भनी वरण भएको रहेछ । उहाँ स्वग हुनु भए तापनि त्यो वरण छँदैछ । अब मेरा छोराको जय हुने र

गोरखाको गादी जस्ता पाठले हुन्छ प्राप्त हुने कुरा पनि बुबाका सल्लाहले तपाईँले नै मिलाइदिनुहोस्" भन्न हुकुम भएछ । अनि पन्तले छिपेकेश्वरीमा गई पुरश्चरण गरेर प्रसादपाती चढाएछन् । तिनै ताक गोरखाबाट आएका काजी विश्वराज थापाप्रभृति मगरहरू, भीमराज पाण्डे, विश्वराज पाण्डे, गौरेश्वर पन्त, लक्ष्मीपति पन्त र बलि पाध्या कडरियाहरूले संमत गरी भित्री संचोबाट महारानी र साहेबज्यू नरभूपाल शाहको सवारी चलाए । पाउरक्षालाई आउने गौरेश्वर पंडित अधिकारी धाई-घराना जस्ता भई आए । काजी विराज थापाका घरमा सवारी भित्रियो ।

तीन महीना बितेपछि तनहुँमा गएका जहाँगीर शाह र चन्द्ररूप शाहका मानिस फिरे । उनीहरूले भने "महारानी र साहेबज्यू यहाँ हुनुहुन्छ कि ? भनी सोध्दा उहाँहरू गोरखा पाउलाग्नुभयो भनी जवाफ दिए । कुरा केही बुझ्न सकिएन । परिणाममा उहाँ हुनुहोला जस्तो पनि लागेन ।" त्यसपछि चन्द्ररूप शाह खरखोजी गर्न लागे । विराज थापासंग कुरा भई उनका घरमा चन्द्ररूप शाह गए । काजीले उस दिन केही लेक्षणसम्म मात्र बताए । भाइसल्लाह बेगर काम गर्न भने सकेनन् । मतलब बुझ्दा चन्द्ररूप शाह र जहाँगीर शाह पनि मद्दतमा पसे । शूरा शूरैको पछि लाग्ने हुनाले शूरा जति साह्ला सल्लाहमा पसे । एक दिन विराज थापाले महारानीसंग विन्ति गरे "काफरको धेरै गोल भए पनि शूराका मुखेन्जी ठहर्न सक्तैनन्, सबै हटेर जान्छन् । राजा भएपछि सेवक चिनी काम लगाउन जान्नु राजाको मुख्य गुण हो । जुन वेलामा जस्तो गर्नुपर्छ त्यस्तै गर्न जान्नुपर्छ । राजप्रपंचको एउटा किस्सा पनि छ । सिंह, वानर, मूमा, न्याउरीमूमा र

(२)

प्राचीन नेपाल

स्याल यी पाँचले मितेरी लगाएछन् । सबै जनाको संमत भई मृग मारी त्याएछन् । परिणाममा बुद्धिले गर्दा सबैलाई पन्साई स्याल एकलैले त्यो भक्ष्य खाएछ । तसर्थ राजा भएपछि कुनै बखतमा स्यालको बुद्धि पनि लिनुपर्छ ”

त्यसपछि जो जो सल्लाहमा थिए ती सबै यिनै काजी थापाका घरमा भेला भए । आफूपाका तरफका मानिसलाई सबका घरघरमा मानिस पठाई बोलाए । अनि जोशी डाकी साइत ठीक गरे । “नायक वीरभद्र शाहका पुत्र नरभूपाल शाहलाई टीका चढाई गादीमा राज गराउँछौं, मात्र आऊ” भनी सकललाई भन्न पठाउँदा मतलबबाहिरका मानिसहरू पनि धेरै सामेल भए । जब साइत आएथ्यो आफ्नो गोल बलियो पारी साहेब नरभूपाल शाहलाई दरबारमा चलाई दीप, कलश, गणेश आदिको पूजा गरेर तिलक चढाई गादीमा राज गराए ।

नरभूपाल शाह ।

श्री ५ नरभूपाल शाह गादीमा राज भए । गादीका मालिकको खोजी नगरी बलाबल र छलाछल गरेर गादीको मालिक जो कोही हुन लाग्दा सब जना आकुल भएका थिए । नरभूपाल शाहले गादीमा राज गरेपछि अब हामीले मालिको दर्शन पायौं भनी खुशी भए । आफ्ना जातले गरिआउने उत्सव गरी थानथानमा देवदेवताहरूको राम्रा तवरले पूजा गर्न लागे । घरघरमा ब्राह्मण निमन्त्रणा गरी आफस्त र प्रीतिपात्र छोरीबेटी, जुवाइ र भाजाभाजीहरू डाकी भोजन गराउन लागे । त्यसपछि मधुकर शाह र जहांगीर शाहको प्रपंच खुल्न गयो । बाबुछोरालगायत उनका परिवार विदेशतिर लागे । उद्योत शाह पनि आफ्ना रानी, छोरा, छोरी, चाकर, नगरा, निशान सबै लिई गंडीपार भए । दल शाह पनि सपरिवार विदेशिए । अरू थरघरहरू मैयादका मद्दती जो जो थिए सबै निकाला भए । त्यसपछि काजी विराज थापालाई भारी खिल्लत भयो । भीमराज पांडे, वीरेश्वर पांडे, लक्ष्मीपति पन्न, अलि पाध्याय कडरिया आदिलाई पनि खिल्लत भयो । जसको जहाँसम्मको मिहिनेत थियो, त्यहीअनुसारको खिल्लत बक्सियो । गादीको बेठेगन हुँदा राजकाजसम्बन्धी कामकाज र बन्दोबस्त सब खलब-लिर्को थियो । त्यो पनि जसजस हो काम हो उसउसलाई

बन्दोबस्त गरिदिदा सफा हुन गयो । काजी विराज थापाले आफ्ना घरमा नरभूपाल शाह राज गर्दा राज गरेको जुन सिंहासन खटिया थियो त्यसमा कसैले नबस्न र सुत्न पनि नसुत्न, यसलाई नित्य पूजा गर्नु भनी आफ्ना छोरानाति-हरूलाई सम्झाई गएको खटिया अद्यपर्यन्त छँदैछ ।

श्री ५ को उपनयनको समय हुँदा जोशीले दिएका शुभ साइतमा उपनयनकर्म सम्पन्न भयो । श्री ५ मुमा-वाट नानीको जय मनाउनेलाई गादी भएपछि गुरु तुल्याउँला भन्ने धरोधर्म भएको रहेछ र गुरु गौरेश्वरले गायत्री र दीक्षा एकपल्ट सुनाए । हिजो राम शाहले र हाम्रा पुर्खा नन्दा मिश्रले धर्म गरेको आजसम्म चलेकै थियो । सो कुरा आज हराई अर्को गुरु तुल्याइबक्सियो भने अब हजुरका मुलुमा पानी पनि खान्छौं भनी मिश्र गुरुज्यू हिड्न लागे । “म माइतीमा थिएँ । नानी राजाको जात भएपछि वैरीबाट सकुष्ट पन्थो र पण्डितजीले सब तरहबाट जय मनाई स्याहार गरे । दुःख विरहमा नानीका गुरु होउला भन्ने वचन खुस्काएकी थिएँ । सो मेरो वचन थाम्नलाई गुरु हुन पाए । अब उपान्त यस्तो होवैन” भनी महारानीबाट संझाउँदा पनि नसकी हिड्न तयार भए । अनि सब थरघर भारदारहरूलाई “गुरुलाई सम्झाऊ” भन्ने महारानीको हुकुम भयो । “यहाँ बस्नुहुँदैन भने गडी तर् भई बस्नुहासत” भनी सब भारदारहले बुझाउँदा ‘उसो भए अबदेखि यस्तो नहास’ भने । अनि सर्वांग माफ गरी गडीपार सर्वाङ्ग विनलब गरी पाउँदा उहाँ गई बसे ।

श्री ५ को विवाह गर्ने बखत भएको हुनाले कन्या हेर्न भनी मानिसहरू खटिए । खचेली राजाकी मैयाँ चन्द्रप्रभावतीदेवी अतिसुन्दरी ठहरिएकीले माग्दा ठेगान भयो । शुभलग्न ठीक भएपछि चाहिने सरजाम तयार गरी गोरखा दरबारमा राख्नुपर्ने फौज रक्षाका निति राखेर अरू फौज र चाहिने मानिसका साथमा सवारी चल्यो । खाँची पुग्दा खचेली राजाले जन्तीलाई आदरपूर्वक मेजमा-नी गरे । खचेली राजाले आफ्ना नातासम्बन्धका राजाहरू सबैलाई निमन्त्रणा गरेका थिए । त्यस निमन्त्रणामा महाराजी कहलाएका पाल्पाली राजा पनि थिए । उनले गोरखालीहरू कत्तिका शूरा रहेछन् भनी परीक्षा लिने अठोट गरे । ढोकाको परतिर हुक्का र वरतिर आफू भै नलीले ढोकाको बाटो छेकी तमाखु खान लागे । नरभूपाल

शाहको यज्ञमा बस्न जानालाई सवारी भयो । अरु राजाहरूका चित्तमा तमाखु खाइसकेकपछि जानू भन्ने थियो । सुलतान शाह नरभूपाल शाहका अगाडि लागी हातले नली समातेर “यज्ञमा बस्ने बखत भयो, एक छिन् पखनुहोस्” भनी नली मुखबाट फिकेर पर सारी श्री ५ लाई भित्र चलाए । त्यहाँ निता मात्र आएका अरु राजाहरू खासखुस गर्न लागे । आम्दानीअनुसार ठाँट र भोजन हेरी खर्च जो गर्दछ त्यस्ताले सबै कुरामा विस्तारसित काम गर्दछ । यत्रा महाराजी पाएका पाल्पाली राजाका मानिसमा एकले पनि केही प्रतिउत्तर दिन सकेनन् । बडाले सुट्टि हियाएर काम कहिले पनि नगर्नु । पाल्पाली राजाले हियाएर काम गर्दा उनलाई सुरतान शाहले रुनु न हाँस्नु-सम्मको शर्म पारे । पाल्पाली कस्ता भने आम्दानीभन्दा ठाँट ठूलो भएका हुन् । ठूलो ठाँट भएपछि मुलुक खाक हुन्छ । मुलुक खाक भएपछि प्रजा प्राणीहरूलाई कठिन हुन्छ । अन्न बस्त्र नपाए कसको पनि बुद्धिको ठेगाना रहँदैन । बुद्धि ठेगानमा नरहेपछि बखत चिन्न सकिदैन । बखत नचिनेपछि सब कुराबाट भ्रष्ट हुन्छ ।” कुनै राजाले त यसो पनि भने “हेर, गोरखाली कस्ता भने खस्रा धस्रा लगाएका, चेहडामा बहुत लानी भएका, हेर्दा पनि पानीदार हुनन् भने जस्ता, बोल्दा पनि घेरै नबोल्ने, बोलेको फरक नपार्ने, बखत चिनी काम गर्ने देखिन्छन् । परिणाममा यिनैले सबैलाई उडाउँछन् कि जस्तो छ ।”

भोलिपल्ट पाल्पाली राजाले “उहाँ भेरो घेरै काम छ, निम्ता मान्नु थियो मानियो, अब जान्छु भनी” खचेली राजासंग बिदा भएर पाल्पातर्फ गए । विवाह र चतुर्थी भइसकेपछि खचेली राजाले आफ्नो गच्छेअनुसार श्रद्धापूर्वक दाइजो दिई डोला सुपिदिए । नरभूपाल शाह डोला लिई आफ्नो डेरामा फर्के । अनि उनका साथमा गएका भारदारहरूले विन्ति गरे “यस विवाहमा आफ्नो इशारामा सबै राजाहरू चल्ने महाराजी भएका पाल्पाली राजालाई सुरतान शाहले चकाउनुभयो । अब के कस्तो पर्ने हो ! अनि “हुनत तपाईंले यस्ता तरहसित दरबारमा हाम्रो सवारी चलाउँदा सब कुरामा इज्जत रह्यो । तर ती राजा ठूला छन् । उनले उठाउँदा सबै राजा उठ्छन् । अब यमको निवारण कमगरी गर्ने हो ?” भनी श्री ५ बाट हुकुम भयो । “हुकुम भए मैले पागेको चमक मै निवारण गरूँला । कुरा के भने बूढाबूढाको कहाइ छः—घरायसको

चौरिया, धाको काजी, लडाईंको सरदार मुख्य हुन्छ । घर बलियो नभई वन बलियो हुँदैन । घर सपानु चौरियाले पछ । काम सपानु काजीले पछ । चौरिया र काजीले घर र वन सपादा उठेको वैरीसित सरदारले बढनुपर्ने बखतमा बढेर हान्न र हटनुपर्ने बखतमा हट्न जान्नुपर्छ । लडाईंमा जो कुशल छ उसलाई सरदारी मान योग्य छ । मैले पाएको चमक मै निवारण गर्छु । हुकुम भए मै जान्छु र एक निशाना राखी आउँला” भनी सुलतान शाहले विन्ति गरे । यस कुराले श्री ५ बहुत खुश भई बढिया तरहसित खर्च बक्सेर अमल शूरा र तेजी सिहाही साथ लगाई बिदा दिइयो । अनि श्री ५ नरभूपाल शाह गोरखातर्फ लागे । शुभ मुहूर्तमा दीप कलश आदि पूजा गरी महारानीसहित दरबारमा प्रवेश गरे ।

उता सुलतान शाहले पाल्पा पुगी त्यहाँका राजासित भेटे । उनले “तपाईं किन आउनु भयो ?” भनी सोधे । “तपाईं ठूला राजा हुनुहुन्छ । कामकाजले रिझाई प्रमत्त गराउँला भनी आएँ” भनी सुलतान शाहले विन्ति गरे । “ए ! अस्तित्व विवाहमा तमाखु खाँदा मेरा मुखबाट नली छुटाएका निम्तिले होला, होइन त ?” भनी पाल्पाली राजाले भने । “हाम्रा महाराजको प्रवेश हुने बखत थियो । पखने बखत थिएन र नली पर मारी प्रवेश गराएँ । त्यस्तो अपराध गर्ने मै हुँ ।” भनी सुलतान शाहले विन्ति गरे । “शूरा रहेछौ, बखत चिनी काम गर्न सक्ने रहेछौ । आइहालेछौ, बस” भनी पाल्पाली राजाले खातिरसंग राखे ।

तिनै ताक नबाफद्वारा “कहाँ कति आंदाानी हुँदो रहेछ, हामीलाई कति दिदा रहेछन्, खर्च कति रहेछ, राजा रजौटाहरू कति खाँदा रहेछन्, जाँचकीका पेटमा कति पर्दो-रहेछ ?” इत्यादि जाँचबुझ गर्ने सेना गोरखपुर आइपुगेका थिए । त्यहाँ जाँचबुझ गर्दा “पाल्पालीको बुटवल ठूलो आम्दानीको केन्द्र छ” भनी कसैले सुनाइदिएछ । बुटवल हेर्ने भनी आठ दश हजार लश्कर लिई नबाफ आयो । गोरखपुरले नबाफ मानी आधा खाँदोरहेछ र त्यसै निर्हुँले बुटवलमा आई तीन चार दिन बस्यो । “हामीलाई मानी खानुपर्ने जग्गामा दोबर तेबर हजाफ बढाई सहजमा तिमि-हरू खाँदा रहेछौ” भनी फगडाको बीउ रोपी नबाफले खबर पठायो । पाल्पाली राजाका भारदारहरूले लश्कर

(५)

प्राचीन नेपाल

धेरै लिई आएको देख्दा यसको चित्त सोचो छैन भन्ने संकी खलबल मात्र गरे, यसै गर्नुपर्छ भनी ठहराउन सकेनन् । अनि सुलतान शाहलाई बोलाउन पठाई उनीसित सल्लाह गरे "तिमी गोरखालीहरू बडा बुद्धिमान् छौ । बखत चिनी काम गर्न जान्दछौ । तसर्थ अब यसमा के गरे ठीक पर्ला ?" "हजुरका भारदारहरू कचहरी गर्ने बखतमा हजुरबाट हुकुम भएको बात शुभ्रै मपाई हजुरलाई उछिनी चारैतर्फबाट काग कराए छै कराउन थाल्दछन् । महाराजको हुकुम हुन लागेका बखतमा सुनिसकेपछि मात्र बोल्नुपर्छ भन्ने कति डर नराखी जे पायो उही बोल्दछन् । यो कचहरीको स्वेस्ता होइन । जो वीर राजा छ उसका कचहरीमा अदपसंग बोल्नुपर्छ । जेकामको कुरा गर्दा चारैतर्फबाट बोल्ने र कामको कुरा गर्दा ठहराई एक कुरा पनि बोल्न नसक्ने यस्तो लक्षण कचहरीको होइन । अहिले धेरै कुरा मात्र गरेर के हुन्छ र ? एउटा तजबीज गर्नु होस्" भनी सुलतान शाहले बिनित गरे । पाल्पाली राजाले "कस्तो तजबीज गर्ने ?" भनी सोधे । "हजुरका मुलुकमा मैले जाँची ठहरिका चालीम जना सिपाहीलाई पञ्च हतियार बाँध्न लगाएर सबार तुल्याई मेरा साथमा दिनु होस । अरू जमीदारहरूले भन्दा बढ्ता गर्न हुने गरी अरू राजारजौट ले गरेका स्वेस्ताबमोजिम जो लेख्ने स्वेस्ता-सहितको लेख पनि मेरा हातमा दिनुहोस् । राम्रै पठमग काम गरेर कार्यसिद्ध गरी आउँला" भनी सुलतान शाहले बिनित गरे ।

पाल्पाली राजाले सोहीअनुसारको व्यवस्था मिलाइदिदा ती मानिसहरू साथमा लिई सुलतान शाह नवाफ बसेका ठाउँमा पुगे । नवाफले खानपिन गरिसकेको र अरू लश्करले भरखर खान लागेको मौका पारी नवाफका अगाडि पुगेका थिए । सुलतान शाहले आफूले लेखेको कागज नवाफका अगाडि राखी सलाम गरेर भने "यम कागजमा चाँडो सहि हाल्नुहोस् । एक पलको समय छैन, सहि गर्नु हुन्न भने चाँडो जवाफ दिनुहोस्" सुलतान शाहको कुरा सुन्दा नवाफले साथमा आफ्ना मानिस कोही नभएको र अगाडि बेडबलका खडा जगी जवानहरू देख्दा अर्को कुरा गर्ने अवसर नदेखी यस बखतमा अर्को बात बोली पुग्दैन भन्ने ठहराएर नवाफले सा कागजमा तुरुन्त सहि हालिदियो । सो कागज लिई मनाम गरेर आफ्ना मानिसहरूका साथमा सुलतान शाह उलिनखेरि पाल्पा फर्के । नवाफ पनि उहाँ घडी डेरा उठाई फिर्ता भयो । बाटामा

सुलतान शाहले पाल्पाली मानिसहरूलाई भने "हेर, बडाले आफ्ना अधिदेखिका बिश्वासपात्र र बुद्धिमान भारदारहरूलाई सदासर्वदा साथमा छुटाउनु हुन्न । त्यस नवाफले परदेश हो भनी आफू खबरदारसंग रहेको भए हामीलाई कठिन पर्ने थियो । बेहोशसित रहेको हुनाले हामीले एकदम आफ्नो कार्य सिद्ध गर्न सक्यौ" । अनि पाल्पाली राजाकहाँ पुगेर नवाफको सहि परेको कागज चढाई दर्शन गरे । सुलतान शाहले सब विस्तार गरिसकेपछि "यस कागजमा सहि गरेपछि लाचार भएर नवाफ फिरे" भनी दोहऱ्याए । यस कामबाट पाल्पाली राजा र त्यहाँका भारदारहरूसमेत बहुत हर्ष भए । "तपाईंका गोरखामा तपाईं जस्ता मानिस अरू पनि छन् कि तपाईं मात्र हुनुहुन्छ" भनी पाल्पाली राजाले सोधे । "हाम्रा गोरखामा सबैभन्दा सधु म हँ, अरू सबै भन्दा ज्यादा बढी छन्, कम कोही पनि छैनन्" भनी सुलतान शाहले बिनित गरे ।

तीनै ताक गोरखाबाट सुलतान शाहलाई बोलावट आयो । "अब उप्रान्त गोरखाको र हाम्रो घाघरायस तपाईंले गराउनुहोला । तपाईंले गरेको बन्दोबस्तमा हामी दुवैथर बस्न" भनी पाल्पाली राजाले बन्दोबत बाँधे । अनि सरभौगातमज्ञिन बिदा गर्दा सुलतान शाह गोरखा आए । श्री ५ नरभूपाल शाहमा सरसौगात चढाई दर्शन गरे । "पाल्पा गएका बखत नवाफपित घा गरी आउँदा पाल्पाका राजा खशी भई अब उप्रान्त गोरखाको र हाम्रो दोस्ताना बाँधियो भनी पाल्पाली राजाले कबूल गरे । अब त चमक मेटियो होला । पाल्पाली राजाका भारदारहरू कसैबाट हुन नसकेको काम मबाट हुदा त निशाना पनि रहे जस्तो लाग्यो । सरकार तजबीजमा के ठहरियो कुनै ?" भनी सुलतान शाहले बिनित गरे । "गोरखाको नाम र रजपूतको रजपूत्याई थामी आएका मा धन्यवाद छ" भनी नरभूपाल शाहले बगबर श्यवामी दिए । "सन्मार्गमा लागेका भाइछोरालाई राजाले दर्जा बुझी काम लगाउन जाने भाइछोराले गर्ने काम कोही गर्न सक्तैन । यही क्रमले थरघरका हातबाट जुन काम होला त्यो काम पनि अरूबाट हुदैन" भनी कचहरीमा बसेका भारदार र थरघरहरूले बिनित गरे । यसरी गोरखाको राजकाज राम्रै चलिरहेको थियो ।

अवस्था पुग्दा पनि खाँचीका राजाकी सुपुत्री श्री ५ महारानीतर्फ सन्तान नहुँदा अर्को विवाह गर्ने हो कि ? भनी भाइछोराले बिनित गरे । महारानी बडी बुद्धिमती र

सुकुलकी पुत्री हुनाले महाजबाट सल्लाह भयो । अनि महारानीले पाल्पाली राजाकी पुत्री तथा आफ्नै फुफुकी नातिनी कौशल्यावतीदेवीलाई आफ्नै तर्फबाट कन्यार्थी भई माग्ने व्यवस्था भयो । गएका मानिसले तिनै मैयाँलाई ठेगान गरी काम छिनेर आए । त्यसै बीचमा थरथरहरूले पनि आफ्नै मनासिबबाट सल्लाह गरी पर्वते मल्लकी मैयाँ बुद्धिमतीदेवीलाई मागी डोलासमेत फिकाए । सो कुरा बित्ति गर्दा “डोला ल्याइपुन्याएछौ बेश भयो, तर अधि मागेको पाल्पामा हो, त्यसैले उहाँ विवाह गरेपछि मात्र गरौंला” भन्ने हुकुम भयो । पाल्पामा पुगेर विवाह भइसकेपछि “रूपमा त हात्री मैयाँ सबै मिल्दी छन्, तर नायक्यानी भने यिनै होलिन । परिमाणमा बडा वीर पुत्र पनि यिनैका हुनेछन्” भनी पाल्पाली राजाले बिदा गरे । त्यसपछि डोला लिई गोरखामा पुगेर शुभमुहूर्तमा डोला प्रवेश गराए । अनि पर्वते मैयाँसंग विवाह भयो । दुइ चार महीनापछि तनहुँका राजाले पनि हात्री मैयाँ दिन्छौं भनिपठाउँदा डोला ल्याई मैयाँ सुभद्रादेवीलाई विवाह गरे ।

यी राजाले आफ्ना इष्ट देवताको आफैले बाईसफेरा पुरश्चरण गरे । यी राज्यसुखमा उस्तो आसक्त नभई परमेश्वरको आराधनामा बढी ध्यान दिन्थे । यिनले वर्ष राज्यको भोग गरे । यी राजाकी चन्द्रप्रभावतीसमेत चार पट्टरानी र भित्रिनी एक कालीघाई थिए । केही कालपछि राजकाज सबै कालीघाईका सल्लाहले हुन लाग्यो । उनी निकै बुद्धिमती थिइन् । महाराजलाई यिनले आफ्ना वशमा बहने राखेकी थिइन् । महाराज हररोज यिनका साथ लेकमा गएर विहार गरी दिनकटची गर्दथे । यिनको वचन नपाई राजा कहीं जान सक्तनथे ।

एक दिन शूरसिंहलाई कपदारी पगरी दिनुपर्‍यो भन्ने ठहराएर भित्रिनीले महाराजकहाँ गई कपदारीको दर्शन गरी आइज भनी पठाएको हुँ भनी अह्लाई पठाउँदा सोबमोजिम बित्ति गर्‍यो र “लौ, दर्शन गर” भन्ने हुकुम भयो । रुपियाँ राखी दर्शन गरेर फर्कन लाग्दा “ए शूरसिंह सुन, कपदारीमा दर्शन त गरिस्, तर अमृतमा विष नमिलाएस् नि” भन्ने हुकुम भयो । मैले अर्थ बुकिन भनी भित्रिनीसंग भन्दा “अमृत भनेको आफ्नो धन हो, विष भनेको राजाको धन हो” भनी चित्त बुकाइदिइन् ।

यी राजाकी माहिली रानी कौशल्यावती देवी अति सुगीना थिइन् । उस बखतका राजाहरूले आफ्ना रानीका

हातको पाक्य खाने रीत थियो । उनी सबै ज्यूवार तयार थिइन् । पूर्वजन्मका संस्कारले श्री गोरखनाथलाई बिहानसधैँ भान्सा गराउथिन् । त्यो थालकचौरा खुछी राजालाई ज्यूनार टक्क्याउथिन् । यस्तै रीतसंग एक दुई वर्ष बित्यो ।

एक दिन शिकारमा जान बेर हुँदा केही खबर नगरी राजा भान्सामा पुगे । ढोका खोली हेर्दा भरखरै श्री गोरखनाथले भान्सा गरी गएका हुनाले ती जूठा भांडा पुछ्न नपाउँदैमा देखे । “यो कसलाई खुवाएको हो, लौ भन्” भनी रिसानी हुँदा नभनी सुख भएन । “श्री गोरखनाथ आई भान्सा गर्नुहुन्छ । महाराजलाई थाहा नदिनु भन्नुभएको थियो र हजुरलाई नकहेकी हुँ” भनी माहिली महारानीले बित्ति गरिन् । “साँचै हो भने त्यसै पुरामा खान्छु” भनी ज्यूनार भयो । “भोलि म बाहिर बसिरहुँला, तैले हिजो राजाले चाल पाए, उनलाई पनि दर्शन बक्सियोस् भनी बित्ति गर्नु । लौ भने आउंला, नभने कानले मात्र सुनुला” भन्ने हुकुम दिई राजा गए । भोलिपल्ट “परमेश्वर, मेरो राजालाई पनि दर्शन बक्सियोस्” भनी बित्ति गर्दा श्री गोरखनाथले “तिम्रो राजालाई मेरो दर्शन प्राप्त छैन । पूर्वजन्मका संस्कारले मात्र तिम्रा हातबाट पाकेको पाक्य खानु थियो र आजसम्म खाएँ । अब म आउने छैन । पछि तिम्रो छोरा भएपछि उसलाई वरदान दिनेछु” भनी अन्तर्धान भए । राजाले यो सबै वृत्तान्त सुन्दा भित्र गई “मेरा कर्ममा दर्शन गर्नु रहेनछ” भनी त्यसै पुरामा ज्यूनार गरी फर्के ।

केही महीनापछि माहिली महारानी कौशल्यावती देवी र साहिली महारानी बुद्धिमतीदेवीमा गर्भ रह्यो । एक दिन माहिली महारानीका खोपीमा नरभूपाल शाह सुकला भएको रहेछ । प्रहर रात बाँकी छँदा महारानीले स्वप्नामा आफूले श्री सूर्य निलेको देखी बिउँकिन् । “मैले सपनामा सूर्य निलेको देखे” भनी बित्ति गर्दा नरभूपाल शाहले केही नबोली पटापट गालामा ठोके । “सपना कहँदा पनि व्यर्थ मलाई कुट्नुभयो” भनी दुःख मानेर रुँदैमा महारानीको रात बित्यो । प्रातः काल भएपछि जागा हुँदा महारानी रोइरहेकी देखे । “निदाएपछि स्वप्न निष्फल हुन्छ भनी तिमीलाई कुटेको हो । अब नरोऊ, दुःख नमान” भनी नरभूपाल शाहले माहिली महारानीलाई बुझाए । गर्भ रहेको सात महीना भएपछि शाके १६४४ अर्धरात्रीमा नायक पैदा भए । उनको नाम

पृथ्वीनारायण शाह राखे । दश महीनाको गर्भ भएपछि साहिली महारानीतर्फ साहेब पैदा भए । उनको नाम वृन्दकेशर शाह राखियो । जन्मको जेठो र गर्भको जेठोमा कुनचाहि गद्दीनरसिंह हुन्छ भन्ने खलबल उठ्यो । तर वृन्दकेशर चाडै नै शान्त भएकाले कुरो टुंगियो । साहिली महारानीतर्फ पृथ्वीनारायण शाह, दलमर्दन शाह, पृथ्वी पति शाह, मैयाँ पद्मकुमारी र विशालवदना पैदा भए । साहिली महारानीतर्फ वृन्दकेशर शाह, सुरप्रताप शाह, मैयाँ पद्मवदना, इन्दुवदना, सर्वावती र हेमन्तकुमारी पैदा भए । कान्छी महारानी सुभद्रादेवीतर्फ महोद्दामकीर्ति शाह, दलजित शाह, मैयाँ लक्ष्मवती, पद्मनेत्रा र सुरतकुमारी पैदा भए । कान्छी भित्रीनीपट्टि रणरुद्र, भीमरुद्र, केशी-मर्दन, रणशूर, जगत्प्रदीप, मैयाँ प्रणसना र विन्दुवासना पैदा भए ।

केही दिनपछि नरभूपाल शाहले गुरु गौरेश्वर पन्तलाई भने "अघि श्री ५ को राम शाहले धेरै तपस्या गरी सिद्धहरूबाट वरदान पाएका थिए । सब थितिबिति पनि बाँधनासम्म बाँधे । त्यसपछि हामीसम्मका राजाहरूले केही तपस्या पनि गरेनन्, राजकाज पनि बढाउन सकेनन् । श्री ५ राम शाहका पछि सातौँ राजाका पालामा नेपालको भोग होला भनी वरदान भएको थियो । तपस्या गर्न सके हाम्रो पालामा पनि हुन सक्छ कि कसो हो ? "गुरु गौरेश्वर पन्तले "देवताको आराधना गरी प्रसन्न गराउन सके पुढोको काम उँढो पनि हुन्छ । कदाचित् भएन भने जहाँछिउ हुने हो उस बखतलाई सहाय हुनेछ । सके हजुरै-लाई होला भएन भने पनि सातौँ राजा हुनेलाई कल्याण-दायक होला" भनी विन्ति गरे ।

त्यसपछि नरभूपाल शाहले नेपालको भोग हाँओस् भनी २४ पुरश्चरणको संकल्प गरे । अनि नेपालका पीठमा, पाटनदेवीमा र मनकामनामा ब्राह्मणहरूलाई पठाए । ती मध्ये गुरु गौरेश्वरका जेठा छोरा गोकुलविकास पन्त केही मन्त्र पाएका र अघि नेपालमा पनि पुगेका हुनाले उनले केही दिन श्री गुह्येश्वरी पीठमा र केही दिन श्री दक्षिण-कालीमा पुरश्चरण गरे । त्यसपछि बज्रयोगिनीमा गई अनुष्ठान गर्न लागे । केही दिनपछि उनी स्नान गर्न गएका बखतमा बज्रयोगिनीका पूजक मन्त्रशास्त्रमा कुशल एक बाँडाले देखे । "यी महाडिया ब्राह्मण शास्त्रमा कुशल भएका हुनाले महाडी राजाको जय मनाउन आएका जस्ता छन्" भन्ने विचार गरी उनले केही टुना गरे ।

त्यसबाट पन्तको चित्त उदास भयो र मोह भई डेरामा पुग्दा पनि सन्ध्या पूजा आदि गर्ने होश पनि भएन । साथका मानिसले "सन्ध्या पूजा किन नगरेको ?" भनी सोधेपछि त्यो शब्द कानमा पुग्दा चेत फिर्न्यो । उनी पनि मन्त्रशास्त्रमा कुशल हुनाले त्यो टुना फाले । "आज स्नान गर्न जाँदा एउटा बाँडाले मेरा मुखतिर हेरेको थियो, त्यसले त टुना पो गरेछ । त्यसैबाट मलाई मोह भयो । यस नेपालका बाँडा र आचारहरू मन्त्रशास्त्र पढेका हुनाले मारण, मोहन, उच्चाटन, वशीकरण आदि कुत्सित कर्ममा निपुण छन् र नेपाली राजाहरूलाई तिनीहरूले जसो भन्यो उसै गराउँछन् भन्ने सुनेको थिएँ, आज मलाई नै अनुभव भयो । हाम्रा गोरखाका महाराजलाई नेपाल लिनको मनसुवा छ । नेपाल साध्य भएपछि पनि यस ठाउँका टुनादेखि छुटकारा लिन कठिन होला" भनी पन्तले आफ्ना साथका मानिसहरूलाई बताए । त्यसपछि उनी आफ्नो नित्यकर्मतिर लागे । यसतरहले जहाँसम्म अनुष्ठानको अवधि थियो त्यहाँसम्म गर्दै थिए ।

एक दिन रात्रीमा भालमा दध्यक्षत लगाएकी, पूर्णकलश हातमा लिएकी, सर्वलक्षण सम्पन्न एक कन्याले "श्री देवताबाट भएको वरदान अचिन्त्य हुन्छ, जो हुने कुरा अघेरै भइसकेको छ । तिमीहरू किन आग्रह गर्छौँ ?" भनी सपनामा भनिन् । जागा भएपछि विचार गर्दा कन्या देखिएको बढिया हो । तर प्रत्यक्ष बात सुनेपछि नरभूपाल शाहका पाला त नेपाल साध्य हुने रहेनछ । नायकबाट मात्र सिद्ध हुने रहेछ भन्ने पन्तले आफ्ना चित्तमा ठहराए । अनि आफूलाई बाँडाले गरेको टुना र स्वप्नाको विस्तार लेखी गोरखामा पठाए । विन्ध्यवासिनी र पाटनमा जानेहरूले पनि आफूले पाएको लक्षण लेखी पठाए । चिठी आएका दुइचार दिनपछि नरभूपाल शाहले रात्रीमा धेरै फल लागेका सुन्तलाका वृक्षमा चढी फल खान फटारो हान्दा बिरियो । अनि स्वप्नबाट जागा भई प्रातःकालमा आफूले देखेको स्वप्ना गुरु, गौरेश्वरलाई विस्तार गरे । "फल भएको वृक्ष देख्नुभएछ बढिया हो" भनी गुरले भने । नरभूपाल शाहले "मलाई फिक्का होला भनी जस्ताको तस्तो भन्नुभएन त पनि मेरा पालामा नेपालको भोग होला जस्तो लागेन" भने । पन्तले स्वप्नको कुराले ज्यारा फिक्का नमानिबक्सियोस्, उद्योग गरेको असल हो भनी विन्ति गरे । यस्तै तरहले राजकाज चलिरहेकै थियो ।

तिनै ताक तनहुँ लमजुङप्रभृत्तिका राजाहरू उठी भारी लस्कर लिएर अघि सरें । देउराली घुवाकोटकी

एक मोहडा, लकाड भीरकोटको एक मोहडा, लिंगलिमको एक मोहडा र मऊवाको एक मोहडा जम्मा चार मोहडा गरी वैरीहरूले चढाई गरेर लुटपिट गर्न लागे। त्यहाँका स्थानीय दुनियाँले आफ्नो ज्यू बचाएर खामितको सोझो हुने गरेर लड्नाका निम्ति आफूसमा सल्लाह गरे। अनि आफ्ना घरमा भएका हातहतियारहरू लिई चार वर्ष छत्तीसै जात तयार भए। उनीहरूले आफ्ना गाउँमा लड्दा वैरीहरू टिक्न सकेतन्। वैरीका बाईसी फौजहरू कुनै कटिए, कुनै भागे, केही नदी तर्दा बगे र केही मात्र पारि पुगे। यस्ता तरहले बाईसी चौबीसीहरूलाई घप्राई हामीले सोझै गरेका छौं भनी जनताहरू श्री ५ मा जाहेर नगरी घरैमा बसिरहे। सो खबर नरभूपाल शाहमा जाहेर भयो। मऊवालीहरूलाई बोलाई "ठाडालाई नुहाउनु र निर्धालाई उठाउनु राजाको कर्तव्य हो। वैरी घपाएबापत सेवासीप गरिबकस्यो, तर सो समाचार जाहेर गर्नुपर्नेमा नगरेको हुनाले तिमिलाई दंड हुन्छ" भनी शिस्तादंड नाम राखेर ५ रुपियाँदेखि १ रुपियाँसम्म अबल, दोगम, सिम र चाहारका हिसाबले मानिस र औकात हेरी दंड गरे। उनीहरूले लाचार भई हुकुम शिर चढाएर दंड तरे।

काजी विराजमान मर्दा उनको खानगी उनकै छोरा रामकृष्ण थापाले पाए। त्यस खानगीमा जयन्त रानाले पनि एक दुइ वर्ष काजी खाएका थिए। थापा र रानाको आलोपालो एक दुइ वर्षको भयो। यस बीच महेश्वर पन्त र भानु जोशी अर्जलले "यी मगरजाति मुलुक थाप्ने मात्र हुन्। बढाउने मनसुवा नगर्ने हुनाले बुद्धि र बर्गत्तले भेट्टाउनन् भने जस्ता पनि छैनन्। तसर्थ मुलुक बढे उन जो सक्छ उमलाई कज्य इ बक्से हजुरको मनसुवा पुग्दो हो। आफ्ना भाइछोरा बन्धुवर्ग जो छन् उनीहरूलाई पनि जानअज्ञान बिराम क्षमा गरी यत्रतत्र लागेका सबैलाई फिकाइबक्से आफ्नो गोल बलियो हुँदो हो। कस्तै भए पनि आफ्नो आफ्नै हुन्छ" भनी विन्ति गरे। यस कुराका प्रभावले सबैजसो बन्धुवर्गहरू फिकाइए। अनि महेश्वर पन्तले बँधै विन्ति गरे भनी रामकृष्ण थापाको कज्याइ महेश्वर पन्तलाई दिए। ग्याडमी जयन्त राना काजी थामिएकै थिए। यत्रतत्र लागेका भाइबन्धुहरूमा जो सामेल भएका थिए तिनीहरू-आउँदा गादीको कुभण्डो नगर्नु भनी हुकुम गरे। उनीहरूले नायक बीरभद्रका पुत्र हुनुहुन्छ भन्ने थाहा नपाउँदा बादीमा रहने कोही नदेखिएका हुनाले हामीबाट कफियत

परेको हो। यसमा हजुरबाट प्रतीत मानिबक्सिन्न भने धर्ममा पृथ्वी रहेकी छन्। सत्यधर्म भनेको ठूलो कुरा छ। अधि यिनले यस्तो मनसुवा गरेथे, यिनको के विश्वास भन्ने हजुरया पर्ला। तसर्थ हामी धर्मपत्र गछौं" भनी उनीहरूले धर्मपत्र लेखी चढाए।

त्यसपछि सकल थरघर, भारदार र पञ्च राखी लडाईंको उद्योग चलन लाग्यो। काजी महेश्वर पन्त र काजी जयन्त रानाले लश्कर लिई नवकोट हात्त कटुजे आइपुग्दा त्यही डेरा पयो। त्यहाँदेखि सामरीसम्म घले भोटेहरूका गोले राजा थिए। गोरखाली आएको थाहा पाई कपट बुद्धि लिएर दिनमा मात्र आउने र रात्रीमा कष्ट दिई उनीहरूले दंगा दिने गरे। त्यस कारण त्यहाँ टिक्न नसकी लश्कर सबै गोरखा फिरे। त्यसपछि फेरि शुभ साइत ठहराई भारी लश्कर लिएर काजी महेश्वर पन्त र जयन्त राना नवकोट हात्त पुगे। कटुजेदेखि सामरीसम्मका गोले राजाहरूलाई मारे। घले भोटेहरूलाई मिर्चै, आफ्ना कायममा नआउनेहरूलाई मादैं र मुलुक कायम गर्दै त्रिशूलगंडकीका किनारामा लश्कर पुग्यो। गंडकी तरेर नवकोट चढ्दा त्यहाँ ठूलो लडाईं भयो। नेपालतर्फको ठूलो लश्कर हुँदा बल नपुगी त्यहाँबाट फर्केर त्रिशूलगंगाको साँघु पोली सोही गंगा साँघ लगाए। अनि काजी महेश्वर पन्त र जयन्त रानालगाएत सबै लश्कर फिरे।

श्री ५ नरभूपाल शाहका हजुरमा "मगरभाइलाई साथ लिदा म कहिले पनि यश पाउन्न। हजुरका काममा उस्तो चित्त लाउँदैनन्। हात्ता ठाउँमा काजी हुन आए भनी रिस मात्र गर्दछन्" भनी काजीहरूले विन्ति गरे। "हामी कुभाउँदो गर्दा रहेछौ, नबसिरहुँला" भनी मगरहरू नेपालतिर तड्के। नरभूपाल शाहलाई स्वप्नमा कुनै कन्या आई "तेरा पालामा नेपालको भोग छैन" भनी जाँदा बडो फिकका मानेर विक्षिप्त जस्ता भए।

एक दिन ६ वर्षको उमेरमा पृथ्वीनारायण शाह खेल्दै जाँदा संगीहरूसंग छुट्टिए। एकलै श्री गोरखानाथ बसेका गुफामा पुगे। गुफाबाट निस्केर श्री गोरखनाथले "जा, तेरी मुमासंग दहि मागेर ले" भने। सोही कुरा मुमा महारानीसंग गई भन्दा उनले सानो ठेकीमा असल दहि हाली दिई पठाइन् र "ती योगी होइनन्, देवता हुन्।

एकै जाऊ र जे भएछन् सो कुरा मान" भनी उपदेश गरिन् । पृथ्वीनारायण शाह दहि लिई जाँदा श्री गोरखनाथ हातमा सानो पातको खोचो लिई बसिरहेका थिए । श्री गोरखनाथले राजपुत्रलाई बसाली सबै दहि खोचामा हाली आफैले खाए । लौ हात थाप भनी राजपुत्रलाई भन्दा उनले हात थापे । श्री गोरखनाथले सबै दहि उनको हातमा छाडिदिएर "लौ खा" भन्दा राजपुत्रले खाएनन् । धेरै ढिपी गर्दा पनि नखाई रुन आँटे । अनि श्री गोरखनाथले एक हातले राजपुत्रको शिरमा र अर्को हातले बाहुलीमा समाई "लौ, खा" भन्दा दुवै बाहुली छोडिदिए । दहि सबै पाउमा पऱ्यो । श्री गोरखनाथले "हाँसी खाएको भए जे मुखले बोऱ्यो सो पुग्ने थियो । खाइनस् पाउमा पऱ्यो, अब तेरा पाउले जुन मुलुकमा कुल्चलास् सो राज्य तेरो होला । तेरा फौजका साथमा म पनि हुनेछु । जुन दिनमा तेरो फौज बढ्दछ त्यस दिनमा पानी पऱ्यो भने मसंगै छु भनी जानेस्" भनी धाप मारेर श्री गोरखनाथ गुफाभित्र पसे । राजपुत्रले पनि रिक्तो ठेकी लिएर मुमाकहाँ गई सब विस्तार कहे । पुत्रले दहि खाएन भनी महारानीले बहुते फिक्री मानिन् ।

तिनै ताक जुम्लाका राजा आफ्ना पुत्रसमेत श्री पशुपतिनाथको दर्शन गर्न आउँदा गोरखामा वास बसे । उनका शरीरमा त्यहाँको हावा लाग्दा स्वभाव केही बदलियो । जल मगाई पिउँदा चित्तमा हिकमत क्न् बढ्दै गयो । "एक क्षण गोरखाको हावा लाग्दा र एकपल्ट जल पिउँदा ते मेरो यस्तो मनसुवा बढ्यो भने सदा सर्वदा यहीं बस्नेको कस्तो मनसुवा हुँदो हो" भन्ने संकेत देखाएरमा पुगेपछि गुरु गोरखनाथको दर्शन गरे । तखत खाली गर्नु छैन भनी आफ्ना पुत्रलाई जुम्ला पठाए, आफूचाहिँ श्री ५ नरभूपाल शाहलाई भेट्न गए । कुशलवार्ता सकिएपछि "तपाईंको ढुंगालाई श्री गोरखनाथको बडो मेहरबानी रहेछ । श्री गोरखनाथलाई जहाँसम्म मान्नुहोला वहाँसम्म प्रताप बढ्दै जाला भने जस्तो लाग्छ" भन्ने कुरा गरी जुम्लाका राजा श्री पशुपतिनाथको दर्शन गर्न गए । एक दिन आएका राजाको ता यस्तो हिकमत बढ्यो भने हाँसो न यहीँको जन्म भएर यहीँको अन्नपानी खाई यो उमेर भयो भने हामीले मनसुवा गर्न छोड्ने होइन । पूर्वतर्फ मनसुवा नपुगे तापनि पश्चिमतर्फ मनसुवा गरे कस्तो हुँदो रहेछ भनी नरभूपाल शाहले विचार गरे ।

एक दिन नरभूपाल शाहले तनहुँका राजालाई सनीघाटमा भेट गर्न चिठी लेखी पठाए । उनले जुन दिन

भेट गर्ने भनी प्रत्युत्तर लेखेका थिए त्यस दिन श्री ५ नरभूपाल शाह केही मानिस साथमा लिई धूलपुर पुगे । तनहुँबाट केही पनि नआउँदा श्री ५ रिसाए । अघि सल्लाह दिई आज नआउने भएपछि यिनले हामीलाई नटेरेको हो भनी आफ्ना भारदारहरूलाई "लौ हिड, आजै गई तिनको रजाई उठाऊ" भने । "आज वेला पनि सकियो, हामीहरू भोलि आफ्ना हातहतियार लिई गएर तनहुँ मारौंला" भनी सब भारदारहरूले विन्ति गरे । "अहिल्यै जानुपर्छ, लौ डोले मलाई बोक" भन्ने हुकुम हुँदा डोलीलाई नबोक भन्ने इशारा दिए । डोले नचल्दा डोलेलाई श्री ५ ले तलवारले घोची घाउ गराइदिए । यसरी रिसाई बाहुलीमा तरवार लिएको देख्दा सदाशिव उपाध्याय कडरियालाई अघि सारी विन्ति गर्न लगाए । "आज रात्री पनि भइसक्यो, हजुरबाट बक्सेको शीतलपाटी नजीकैमा छ, आज त्यहीँ राज गर्नु भए हाम्रा सकल परिवारको उद्धार होला" भनी कंडेल पण्डितले विन्ति गरे । "तिम्रो घर कहानेर पछें" भनी उनका घरमा वास बसेर भोलिपल्ट गोरखा फिरे ।

त्यसपछि आफ्ना गुरु गौरीश्वर पन्तसित मेरा पालामा मुलुक बढाउनु त यत्तिकै भयो, पुरश्चरण पनि आजतक जो भयो भयो, अब थाम्नुहोओस्" भन्ने हुकुम हुँदा पुरश्चरण थामियो ।

श्री ५ राजकुमार पृथ्वीनारायण शाहको उपनयनका बखतमा भारदारहरूले श्री ५ जेठी महारानीलाई "श्री ५ महाराजका पालामा उपनयन हुँदा गुरुको खडबड परेछ । महाराजलाई पनि यस्तो भयो । मिश्र गुरुज्यूलाई त गुरुबाट छुटाउनु मुनासिब होइन । यिनीहरूका पुर्वा नन्दा मिश्र र जिज्यू मझारोज राम शाहको अघि धर्प भई गुरु तुल्याएको हो" भनी विन्ति गरे । "गुरु गौरीश्वरलाई कसरी बुझाउँछौ ?" भनी जेठी महारानीबाट हुकुम भयो । "हामी बुझाउँला" भनी भानु जोमी अर्ज्याले विन्ति गरे । अनि नायक श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहलाई शिकारका छलले मैदीका अम्बलमा देवीका स्थानमा सत्रारी चलाए । उपनयन हुँदा गुरु श्री हर्ष मिश्रलाई काशीबाट फिर्काई उनैबाट राजकुमारलाई गायत्री र दीक्षा एकैगुट्ट सुनाए । यो कुरा गुरु गौरीश्वर पण्डितले थाहा पाउँदा श्री ५ नरभूपाल शाहका हजुरमा उजूर गरे "हजुरको बाबुसँग गात्रीको खलवल पर्दा सब सगहबाट जय हुने काम गऱ्यो भनी मदेखि खुशी भएर हजुरका मुमाबाट गुरु भयो भनी गुरुपदवी बक्सिएको थियो । आज हाम्रा ज्यू ज्यूसम्मको

मात्र नाता ठहर्छ्यो । मेरा पनि छोरा छँदैथिए । गायत्री र दीक्षामा एक थोक मात्र बन्सिएको भए पनि हामी रहने थियौं । अब दुवै थोकबाट भेटिएपछि सरकारका मुलुकमा बसाइँ भएन” भनी विन्ति गरे । “दुवैथोक सुनाए कि बाँकी छ ?” भनी श्री ५ ले बुकन पठाए । दुवैथोक सुनाएको खबर आउँदा “अब कसरी बुझाउँछौ, लौ बुझाऊ” भन्ने हुकुम भयो । अनि भानु जोसीले श्री ५ जेठी महारानीकहाँ गुरु पण्डितलाई लगे । “श्री नायकका भाइहरू छँदैछन् । उनीहरूको र उनीहरूकी रानी तथा श्री नायककी रानीहरूको समेत गुरु होउला” भनी बहुते मुश्किलले श्री ५ महारानीबाट थाप्ने काम भयो ।

अब श्री नायकको विवाह गर्ने बखत भयो । कन्याको सर्वत्र जाँच गर्दा मकवानपुरका राजा हेमकर्ण सेनकी रत्याली बढिया ठहरिइन् । कलियो पारी कन्याको बन्दोबस्त भयो । सरजाम तसार गरी शुभमुहूर्तमा भारी लशकर लिई कन्याभवनमा पुगे । उहाँ पनि विवाहमा जस्तो ठाँट गर्नुपर्छो उस्तै तयार भयो । यी पहाडका राजा हुन् विशेष तमाशा देखाउनुपर्छ भनी बहुत रंगीचंगी पारेका थिए । कन्यादानका बखतमा चन्द्रहार पहिराई कन्यादान हुँदा त्यसका ज्योतिले प्रकाश बढेको थियो । विवाहको काम खतम भएपछि बिदा गर्ने बखतमा “मैयाँ बालकै छन्, तसर्थ अहिले पठाउने कि समर्थ भएपछि पठाउने ?” भन्ने महाराज र महारानीको सल्लाह भयो । महारानीले महाराजसंग “गोरखाका राजा साना भनी तिरस्कार गरेको होइन, तर गोरखाकी रानी चन्द्रप्रभाम जस्तो जान्ने कोही छैनन् भन्छिन् । त्यस्तो टोकसामा अहिले कसरी पठाउनु ? जहिले हाम्री मैयाँ चन्द्रप्रभासंग लड्न भिड्न सक्ने समर्थ हुनिन् उहिले पठाउँला” भनी विन्ति गरिन् । त्यो कुरा चरद्वारा श्री पृथ्वीनारायण शाहकहाँ पुग्यो । “हामीलाई सानो राजा ठहराई सधिनीलाई बहुतै तुच्छ वचन भनेपछि हामीले पनि दंगा गर्नु हो” भनी पृथ्वीनारायण शाहले आफूसंग गएका भारदारहरूमा जो प्रीतिपात्र थिए उनीहरूसित सल्लाह गरे । यस सभामा डोला नलजाने निर्णय भयो । “यहाँ एकदन्ते हानी छ । त्यसका पाउमा मंगलचौथीका दिन दीपको ज्योति बलेको कसैकसैले देख्दछन् भनी भन्दा रहेछन् । त्यस्तो तागीफ नवाफले सुनी मागिपठाउँदा उमलाई एकदन्ते यही हो भनी कृत्रिम एकदन्ते पठाइदिन्छन् । यिनका दरवारमा त्यो हानी र चन्द्रहार असल चीज छन् । ती दुई चीज दाइजामा दिनुहोस् भनी हामीले कर लगाउँदा उनले दिनेछैनन् । अनि त्यही निहँले

तड्की जाउँला” भनी पृथ्वीनारायण शाहबाट हुकुम भयो ।

उत्ता हेमकर्ण सेनले श्री नायकलाई कचहरीमा लगी छलफल गरे “मैयाँ अहिले सानी छन्, एक दुई वर्षपछि डोला अन्भाइदिउँला” भन्ने हुकुम गरे । भानु जोशी अर्जेलले “कन्यादान गरी परअंग तुल्याएपछि थाप्नु उचित छैन” भनी विन्ति गरे । “अहिले पठाउँदिन” भनी सेन रिसाए । फेरि अर्जेलले “जुवाइँ हिड्न लाग्नुभयो, तसर्थ डोला र दाइजामा चन्द्रहार र एकदन्ते हानी पनि बक्सियोस्” भनी विन्ति गरे । यसबाट सेन महाराज छुन् रिसाए । उनी रिसाएको देखी पृथ्वीनारायण शाह डेरातिर फर्के । भोलिपल्ट एकाबिहानै गोरखातिर लागे । मकवाना राजाले काजी कनकसिंह बानियाँलाई पठाएका थिए । उनले अनेक तवरले बुझाउँदा पनि बुझाउन सकेनन् र त्यसै फर्के । त्यसपछि “अबदेखि मकवानीलगायत बाईसी चौबीसीका छोरी विवाह गर्नेछैन” भनी भारदाहरूसंग बातचित गर्दै पृथ्वीनारायण शाह गोरखा पुगे । उहाँ जेठी मुमासंग संपूर्ण विस्तार गरे । “फेरि विवाह नगरी भएन” भनी जेठी मुमाले खर्चबर्च दिई भानु जोसीलाई खटाइन् ।

यता गुरु गौरेश्वर पण्डित वृद्ध भएकोले काशी जाने तरखरमा लागे । “छोराहरूको अंश भइसकेपछि जन्मेका छोराको अंश छैन” भनी विन्ति गरे । महाराजबाट उनका छोरा रमाराम पण्डितलाई नौबीस माटो बिर्ता र गुरु गौरेश्वर पण्डितलाई खर्चबर्चका साथै वर्षाशन बाँधी बिदा दिइयो । भानु जोसी अर्जेलले पनि काशीमा पुगी जयमंगल पण्डितसंग भेट गरी उनद्वारा अहिमानसिंह रजपूतकी छोरीको बन्दोबस्त गरी डोला लिएर आए । डोलाको बन्दोबस्त गर्दा महारानीको गुरु तुल्याउँला भनी जयमंगल पण्डितलाई भानु अर्जेलले भनेका थिए । अधि आफूले अगस्त्यजी सिद्धको सेवा गर्दा उनको शापानुग्रहसामर्थ्य थाहा पाएका हुनाले जयमंगल पण्डित पनि यो सबै विस्तार गरी भित्र पसूला भनी डोलाका साथमा आए । गोरखा आइपुगेपछि भानु जोसी अर्जेलले भएको बेहोरा सबै विस्तार गरी डोला बन्दोबस्त गर्दा पण्डित जयमंगललाई महारानीको गुरु तुल्याउँला भनी कबूल गरेको छु भन्ने विन्ति गरे । डाक भन्ने हुकुम भई बोलाई ल्याउँदा “भानु जोसीले कबूल गरेछन्, हुन्छ महारानीको गुरु होउला” भन्ने हुकुम भयो । उनले नरिवल राखी दर्शन गरे ।

गुरु गौरेश्वरका छोरा राजीवलोचन, जगन्निवास, जगेश्वर, चन्द्रबूड र रमाराम पण्डितहरूले थाहा पाई श्री

Olin
DS
493
789
no. 2

नायकका हजुरमा आएर “बडाको मुखारविन्दबाट जवान वैहाउदै वैहराउदै, वैराएपछि अर्को थोक हुँदैन । अघि हजुरबाट मेरा रानीको र भाइहरूको गुरु होउला भन्ने हुकुम भएथ्यो, आज महारानीको गुरु जयमंगललाई खतम भयो भनेको सुनी कसो हो भनी आएको हुँ” भनी विन्ति गरे । “मेरा दुइ रानी छन् । जेठी महारानीको र भाइहरूको पनि गुरु होउला । अहिले आएको डोला त यिनैलाई दिए । राजा भएपछि सबै मानिसलाई राख्नुपर्छ । मैले काम पनि धेरै गर्नुपर्नेछ । तसर्थ नरिसाओ” भनी बुकाउँदा उनीहरू चूप लागेर बसे ।

“सिद्ध अगस्तिकी काशीमा छन् । उनले प्रसन्न भई आशीर्वाद दिए भने जस्तो दिए उस्तो हुन्छ” भनी जयमंगल पण्डितले विस्तार गरे । अनि श्री नायकको विश्वेश्वरको दर्शन गर्ने दृढचित्त भयो । शुभ मुहूर्तमा धूमधामसित विवाह भयो । आफ्ना ससुरा अहिमानसिंहलाई “हाम्रा भाइहरूको विवाहलाई पनि तपाईंकै भाइ नातादारहरूका कन्या ठेगाना गरी दिनुपर्ला” भन्ने हुकुम भयो । “म ठेगाना गरौंला” भनी अहिमानसिंह मध्येसतर्फ गए ।

केही दिनपछि श्री ५ नरभूपाल शाहलाई विक्षिप्तावस्था बढ्दै गयो । अनि भानु जोसीले विन्ति गरे “राजा भएपछि मनसुवा कति कम नगर्नु । आफ्नो मनसुवा नपुग्दा मन घटबढ हुन्छ । अघि हजुरको पुरा खाँदा कुष्ठरोग पनि निको हुन्थ्यो । शिरमा लगाएको पुष्प मानिसलाई लगाइदिदा शिरशूल पनि निको हुन्थ्यो । आफ्ना पालामा नेपालका भोगको मनसुवा नपुग्दा आज यो डबल भयो” भनी विन्ति गरे । यस्ता तरहसंग राजकाज गर्दै जाँदा श्री ५ महाराज केटाकेटीहरूलाई लिई साह्रै विक्षिप्त भई वनमा डुल्न लागे । ज्युनार पनि कान्छा पृथ्वीपति शाहबाट चलाए मात्रै हुन्थ्यो । यस्तो भएपछि राजकाज कसरी चला भनी भाइछोराहरू आफूसमा कुरा गर्न लागे । भाइछोराहरूमा पनि जहाँगीर शाह, दल शाह, शान्तस्वरूप शाह र भूपतीन्द्र शाह श्री ५ नरभूपाल शाहपट्टि लागि उहाँलाई नै राजकाज थाम्नुपर्छ भन्ने, भाइमा एकदुइ जना र थरथरमा दुइचार जना श्री नायकलाई गादीमा राख्नालाई तत्पर हुने तथा पाँडे, मैदानी पन्त मध्यस्थमा रहने गरी यस्तो खलबल मच्चियो । श्री ५ जेठी महारानीबाट श्री ५ लाई ल्याउने पाठ गर भनी भानु जोसीलाई हुकुम भयो । उनले

श्री ५ को प्यारो केटालाई डाकी श्री ५ जेठी महारानीका हजुरमा पुन्याएर उहाँबाट हप्काई वरपर हुकुम हुँदा केटाले जहाँगी र शाह अरू नै काममा अलमलिएका बखतमा युक्तिसंग विन्ति गरी नरभूपाल शाहलाई दरवारमा ल्यायो । त्यसपछि उहाँकै हितका लागि हामीले गरेका हौं । उहाँलाई त्यस्तै निको लाग्यो हामी अर्धला ठहरिएका हुनाले नबसिरहुँला भनी जहाँगीर शाहले गोरखा छाडी अन्वत्र गए । अनि चौतरियाबाट हुने काम पनि जेठी महारानीबाट हुँदा उनी चौतारा महारानी कहलाइन् ।

मितेरी लगाए ग्रहगति काटिन्छ भन्ने विचार गरी जेठी महारानीले जान्ने थरथरलाई भादगाउँ पठाई त्यहाँका राजा रणजित् मल्लसंग मितेरीको सम्बन्ध मिलाइन् । श्री नायकले जेठी महारानीकहाँ गई विन्ति गरे “गादीका मालिक महाराज बुबा छँदै मपट्टि लाग्ने यी उपद्रयाहा हुन् । बुबा छँदै मलाई गादीमा राख्न खोज्नेले म छँदै मेरा छोरालाई पनि गादीमा राख्नु । तसर्थ बिगार गर्नेलाई सजाय र सोढो गर्नेलाई श्यावासी दिनपर्छ । जहाँगीर शाहप्रभृतिलाई फिकाइयोस् । मपट्टि लाग्नेलाई सजाय होओस्” । महारानीले “जो तिमिले भन्यो सो यथा योग्य नै भन्यो । हडबड गर्न हुँदैन” भन्ने हुकुम भयो । चौतरिया महारानीले कामकाज गर्दा हालीमुहाली केशव द्वारे थियो । उसको विन्ति महारानीलाई बहुत मन पर्यो ।

एक दिन श्री नायक धर्मनदीमा पौडी खेल्न जाँदा केशव द्वारेका ऊखुबारीमा पसी ऊखु ज्युनार भयो । डिह्यारेले समाचार लाँदा केशव द्वारेले चौतारा महारानीलाई विन्ति चढायो । “प्रजा भनेका आफ्ना लालाबाला हुन् । यिनका डिहीमा किन हातपात गर्नु ?” भनी महारानी रिसानी भयो । “हामीले दश आठ ऊखु खाएको, त्यति सानो कुरामा पनि विन्ति गर्ने छुस्कर रहेछ” भन्ने विचार गरी संपूर्ण बातदेखि अघि पनि रिसानी भएको थियो, अब कन् रिसानी भयो र यसलाई राखिदैन भनी केशव द्वारेलाई बिगारे । अनि श्री नायकले चौतारा महारानीसंग विन्ति गरी थरथोक ग्याडदी रानाबाहेक जहाँगीर शाहहरूलाई फिकाए । आफूपट्टि लाग्ने भाइहरूलाई मान केही नदिई खान मात्र दिएर राखे । महेश्वर पन्त विदेश थिए । श्री ५ नरभूपाल शाहलाई व्यथाले दवाउँदा बड्कोट घाटमा चलाई दानपुण्य सकिएपछि परमधाम भए । कान्छी महारानी

सहगमन भइन् । एक केटाले पनि स्त्रीका स्वामी र सेवकका खामित प्राणका मालिक हुन् भनी देहत्याग गर्‍यो । अनि संपूर्ण क्रियाकाम समाप्त भयो ।

पृथ्वीनारायण शाह

शुभ दिनको शुभ मुहूर्तमा गणेशादि पूजनपूर्वक टीका स्वीकार गरी श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह गादीमा बसे । कुनै दिन पृथ्वीनारायण शाह बिरामी हुँदा धेरै औषधी उपचार हुँदा पनि आराम भएन र कुलानन्द जोसी ढकालले जन्मपत्रिका हेर्दा ठूलो अरिष्ट ठहराए । 'हात्ती दान गरे अरिष्ट दूर हुन्छ । जीउ त केही हुँदैन' भनी विन्ति गरे । मकगानपुरबाट डोला दिन आउनुहोस् भनी सौगात चढाई पठाएको अलिभदन्त नाम गरेको हात्ती दान गरी पाठ, पूजा, शान्ति, स्वस्त्ययन, बाह्यभोजन आदि गर्दा त्यस दिनदेखि आराम हुँदै आयो । कालु पाण्डेकी महतारीले पनि श्री गुरु गोरखनाथको भक्तिभावना-पूर्वक पूजा गरी जंगम, फकीर, फकाराहरूलाई भोजन गराइन् । एक दिन पनेरामा स्नान गरी घर फर्कँदा कनफट्टा बाबाजीले विभूति लगाइदिई "तेरो छोरा बडो जान्ने ठूलो मान्छे होला । शाहीको रजाई, काजीको कजाई" भन्ने पनि तेरै छोराका पालामा चल्ला" भन्ने आशीर्वाद दिँदा दराडवत् गरिन्छन् । घरतिर आउँदा यिनलाई केही सम्मान गर्नुपर्‍यो भन्ने ठानी फर्की हेर्दा देखिनछन् । यी मानिस हुन् भन्ने ठानेको त श्री गुरु गोरखनाथ पो रहेछन् भन्ने संकिन् । अनि घरमा आई आशीर्वाद दिएको कुरा आफ्ना मुखियासित गरिन् । तैले दर्शन पाइन्छस्, तर चिह्न सकिन्छस् । चिह्नी सम्मान गवेको भए हामीलाई चाँडो फल मिल्ने थियो । छोरालाई वर दिई गएछन् बेग्लै हो" भनी मुखिया र मुखिनीले चित्त बुझाई बसे ।

एक दिन श्री ५ ले आफ्ना भारदारहरू जम्मा गरी "सत्कर्म अघि गर्न हो कि संग्राम अघि गर्न हो ?" भनी सोधे । भाइछोरा घरघर सबले एकवाक्य गरी "सत्कर्म भनेको धर्म हो । धर्म गर्नाले ईश्वरमा भक्ति वृद्धि हुँदै गई अत्युत्कृष्ट भावना उत्पन्न हुँदै जान्छ । तसर्थ सत्कर्म गरी संग्राम गर्ने हो" भनी विन्ति गरे । श्री ५ पनि "जुन कचहरीमा सल्लाह गर्दा छिनेमा सबैको एक-वाक्य भयो भने त्यो पनि कार्यसिद्धिको लक्षण हो" भनी अतिहर्ष भए । त्यसपछि आफ्ना भाइ महोद्दामकीर्ति शाह, दलभर्दन शाह, सुरपताप शाह र बलजिव् आह्लाई

ठकुरीको जात मानले वश हुने हुनाले सम्मानपूर्वक राखे । यिनीहरू शूरा छन्, कुन हिसाबले मेरा काममा तत्पर हुनन् भनी आफूभन्दा तल र अरूभन्दा उपर गरी राखे । कालु पाण्डेले पनि बालकैदेखि बुद्धि चातुर्य सब बातले श्री ५ लाई दिनप्रतिदिन खुशी गराउँदै आएका थिए । एक दिन सुलतान शाह आदि भारदारहरू बसी श्री ५ को गुणगानका प्रसंगमा "राजकाज गर्दा पञ्चपाण्डव जस्तो भाइलाई प्रेमपूर्वक वशमा ल्याई आफ्नो आड बलियो गराउनुपर्छ । त्यसपछि दुनियाँहरूमा पनि उनका भाइछोरा आड हुन गई राजा प्रजा सब बलवान् हुन्छन् । तदर्थ श्री ५ बाट पनि युधिष्ठिर महाराजले जस्तो भाइलाई प्रेमरसले वशमा राखी राज गर्नु भयो" भनी वर्णन गरे ।

एक दिन श्री ५ ले भाइ, छोरा, घरघर सबैलाई डाकी बाईसी, चौबीसी, नेपाल यी सबका मनमा श्री ५ राम शाहलगायत हाम्रा पुर्खाले बखत बखतमा कसैलाई सहायता पनि दिएका र पुरुषार्थ पनि धेरै देखाएका हुनाले मुखले केही नमाने फैं गरे पनि पेटमा त्रास परिरहेकै छ र हामी सबैका अर्बला छौं । यिनीहरूसंग घा बन्दोबस्त नगरे पृष्ठरक्षाबेगर नेपाल जानालाई परिपाठे पर्नेछैन । तदर्थ बाईसी चौबीसिसंग घा बन्दोबस्त गर्न को सक्ला ?" भन्ने हुकुम भयो । कालु पाण्डेले विन्ति गरे "काजमा कजाई गर्न जान्नेलाई काजी तुल्याए सबै राजाहरूसंगको घा बन्दोबस्त होला । मेहेरमानगीले मात्रै र पियारोले मात्रै काजी तुल्याउन हुँदैन ।" कालु पाण्डेको विन्ति मंजूर गरी श्री ५ ले "को को कुन कुन ठाउँमा गई घा बन्दोबस्त गर्न सक्छौ ? भन । अनि उसै उसैले उनै उनै राजासंग गई घा बन्दोबस्त गर "भन्ने हुकुम भयो । भानु जोमी अर्जन र हरिहर पन्त नेपालमा घा गर्न जान्छौं भनी भादगाउँतिर लागे । काठमाडौंमा हरिहर पन्त र भादगाउँमा भानु जोसी अर्जल पुगे । कास्कीमा गंगाधर पन्त गए । बाईसी चौबीसीमा कालु पाण्डेले चिठी लेखी भाइभतिजा पठाए । कहीं भने आफैँ गई घा बन्दोबस्त गरे । बाईसी चौबीसी र पाल्पा मकवानपुर यी सबै कालु पाण्डेका घा बन्दोबस्तमा मंजूर भए । "कालु पाण्डेले लेखेको कुरा देखी हामी खुशी भयौं । उनी खूब बुद्धिमान् रहेछन् र उनले गरेको घा बन्दोबस्त हामी मान्दछौं । कालु पाण्डे जो गर्नन् सो सहि" भन्ने यस्ता तरहका खलतारपत्रहरू सबै राजाहरूबाट आए । त्यसपछि श्री ५ ले कालु पाण्डेलाई काम गर्न सक्ने रहेछन् भनी श्यावासी दिए ।

कुनै दिन मकवानपुरबाट डोला लिन समाचार आएको हुँदा डोला लिनलाई श्री ५ हरिहरपुर गए । उहाँ पुगेका केही दिनपछि दिग्बन्धन सेन साहेबले र काजी कनकसिंह बानियाँले हाभ्रा मैयाँसाहेबतिर साहेबज्यू पैदा नहुन्जेलसम्म डोला पनि दिनु छैन, राजालाई पनि छाड्नु छैन भनी त्यहाँका राजासंग विन्ति गरे । त्यो समाचार पृथ्वीनारायण शाहले सुने । राजा हेमकर्ण सेनले वागमती खुडाघाटमा माघेसंक्रान्ति पर्वमा स्नान गर्दा दान गर्नालाई कपिला गाई लिन पठाएका थिए । गाई ल्याउने मानिसले श्री ५ गोरखामहाराजलाई देखा जुता नफुकाली सलाम गर्नु र आफ्ना मानिसलाई लौ त्यसलाई काट भन्ने इशारा दिई कटाए । त्यो खबर काजी कनकसिंह बानियाँले सुने । यो मगरातका राजा यहाँ आई बबैचबीचमा मानिस काटी हिंड्छन् भने यिनलाई नकाटी हुँदैन भनी साहेब दिग्बन्धन सेनलाई हात लिए । गुरुज्यूडाँडामा डेरा गरी बसेका उनलाई हाथ मानिस पठाउनका निम्ति त्यहाँका राजासंग विन्ति गरे । “मेरा जुवाइ एउटा मात्र छन् । पाउ धोइहाले । जुवाइको हत्या कसरी गर्नु ? रिस नलिई माफ गर” भनी राजाले भने । “बोको पनि पहिले गोडा धोएर काटिन्छ । बिराना मुलुकमा आई तरवार चलाउनेलाई नकाटी छाड्दैनौ” भनी उनीहरूले भने । अनि राजाले आफ्नो पगरी फुकी ती दुइ जनाका पाउमा राखिदिई भने “जस्तोसुकै बिराम भए पनि यो जुवाइ मलाई देऊ र रिस माफ गर” । “हजुरका हुकुमले माफ गरिदियो” भनी उनीहरूले हाथ पठाउन लागेको लश्कर फर्काए । यो खबर पृथ्वीनारायण शाहले सुन्दा “यी दुइ जनालाई नकाटी छोड्दिन” भनी हाभ्रालाई मानिस खटाए । त्यसै बखतमा मन्त्रिवर्गले हात जोडी विन्ति गरे “महाराज, अर्काका राज्यमा आई धूमधाम गर्नु उचित छैन । आफ्नो बल थोरै छ । आफूले अटिको काम सिद्धि-एन भने आफूले मर्नु पर्छ । हजुरको मनसुवा भने नेपालमा गाडिएको छ । साना कुरामा आफ्नो जीउसम्म हुने कुरो कदाचित् गर्नु छैन” । अनि श्री ५ दाहा किटी चूप लागे । “उसो भए म आएको वर्षदिन भयो । अरु डोला पनि दिदैनन्, बिदा पनि दिदैनन् । यही बस मात्र भन्छन् । तसर्थ कनकसिंहलाई चाँडो डोला देऊ भन” भन्ने हुकुम भयो । त्यसअनुसार भन्दा अहिले दिदैनौ भन्ने जवाफ दिए । उसोभए एकदन्ते हान्ती र हीराको हार देऊ भन्ने खबर पठाए । त्यसको जवाफ नपर्खी फर्केर पृथ्वीनारायण शाह चन्दानिको बाटो गरी नेपाल हेरेर मनले साध्यामाध्य

विचार गर्दै गोरखा पुगे ।

अधि पनि नेपालको के बेहोरा र के चलन रहेछ भनी बुझनालाई नेपालमा आएर भक्तपुरमा दुइतीन वर्ष बसेका थिए । त्यहाँका राजा रणजित् मल्लका छोरा वीरतरसिंहसंग मित्रता भयो । भक्तपुरका जात्रे ब्राह्मणसंग गई मन्त्रशास्त्र खोजे “अधि सूर्यवंशी राजा भास्कर वर्माले पुरश्चरण सिद्ध गरी त्यसै मन्त्रसिद्धिका बलले दक्षिण समुद्रान्त पृथिवी जितेर समुद्रका तीरमा मातृका स्थापना गरी धेरै धनद्रव्य ल्याएर श्री पशुपतिनाथका भण्डारमा राख्दा सुवर्णपुरी बोलाइएको थियो । त्यस्तो मन्त्र मलाई याद छ” भनी एक ब्राह्मणले मन्त्र सुनाइ दिए । त्यही मन्त्रद्वारा भैरवनाथमा गई पुरश्चरण गरे । अनि तलेजुको मन्त्र जप गरे । दुवै ठाउँबाट केही परिचय पनि पाए । दशैमा कुमारीबाट राजाले पाउने गरेको नीलकमलको फूल पाएका थिए । हरिसिंहदेव नेपालमा आई भक्तपुरमा तलेजु स्थापना गरेपछि मेरा सन्तानमा राज्यभोग कति रहला ? भनी ती राजाले सोध्दा तिम्रा २७ पुस्तासम्म राज्य रहला र २८ पुस्तामा राज्य छुट्ला । त्यसपछि पश्चिमतर्फबाट कुनै राजा आई नेपालको राज्य भोग गर्ला भन्ने भवानीको वाणी भएको कुरा तामापत्रमा अक्षर काटी तुलजा भवानीका स्थानमा टाँसिएको थियो । काठमाडौंका राजा गजपति महीन्द्र मल्ल परलोक भई उनका रानीहरू सहगमन गर्दा बलेका चिताका ज्यमलाबाट जेठी रानी उठी “अब यस नेपालमा पश्चिम दिशाको चन्द्रवंशी राजा आई भोग गर्नेछन् । हाभ्रा राजालाई पंक्षीहरू बन्धन गरेका पापले दुःख पाएका छन् । उनका निमित्त केही धर्मकीर्ति जलाशय, देवालय, पाटीहरू बनाई ब्राह्मण भोजन गराइदेऊ” भनी सती फेरि चितामा जलेकी थिइन् । इत्यादि पूर्ववृत्तान्तबाट विचार गर्दा पनि नेपाल अवश्य मेरो हुन्छ भन्ने विश्वास गरेका थिए । अहिले गोरखादरवार भित्रिएपछि मुमासंग गई “मेरा मनमा बस्दा उठ्दा खाँदा सुत्दा पूजा गर्दा जुनसुकै बखत जुनसुकै काम गर्दा पनि नेपालको बहुत इच्छा हुन्छ, कसो गरू” भनी विन्ति गरे । “हुन्छ, मन्त्रिवर्गसंग सल्लाह गरी उद्योग गर” भन्ने मुमाबाट हुकुम भयो र काजी भारदारहरू सबलाई चित्त बुझाई आफ्ना अधीनमा राखेर नेपालविजयतिरको उद्योग गर्न लागे ।

यो खबर नेपालका राजा जयप्रकाश मल्लकहाँ

पुगयो । उनले रिसाएर “त्यस राजाले हाम्रो मुलुकमा हात हालेका घडीमा त्यसको राज्य एकै क्षणमा उडाइ-दिउँला” भने । यो समाचार गोरखामा पुग्दा “त्यस राजाका शिरमा पाँचोटा सुवारी फोर्न सकिन भने म नरभूपाल शाहको छोरा नै होइन” भनी प्रतिज्ञा गरे । सो प्रतिज्ञा पूरा गर्नालाई उद्योगमा धृन्धर लागिरहे । अनि विराज थापालाई मुख्तियारी दिई सबै मगरफौजका साथमा नवकोट हात्त पठाए । खटिएका सबै फौज आई खिन्नचेतमा मुकाम गरी बसे । ती फौजले त्रिशूली तर्न नसकेका हुनाले यिनका हातबाट भएन भनी मगर फौजलाई फिर्ता बोलाए । महेश्वर पन्तको मुख्तियारीमा दोस्रो दल नवकोट हात्त खटियो । महेश्वर पन्त, बलि पन्तप्रभृति सबै लश्करले त्रिशूली गंगा तरी नवकोटमा ठाना हाले ।

अकस्मात् चारधाम र नीलकराठको दर्शन गरी फर्केका अगस्तित्जीसित मोहडामा गएका भारदारहरूको भेट भयो । उनले “यो लश्कर किन आएको हो ?” भनी सोधे । “श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको लश्कर हो । नवकोट मारी नेपाल हात्त आएको हो” भनी जवाफ दिए । “धैबुङ मलाई सदावर्त गर्न दिने भए लेखी पठाउनु, नेपाल अम्बल हुने युक्ति म गरूँला” भनी उनले भने । महेश्वर पन्तले त्यस कुराको अर्जी गोरखामा पठाउँदा महाराजबाट “अहिले म पुरश्चरणमा छु, अलि दिन थाम” भन्ने लिखत आयो । अहिले म बस्न सक्तिन, काशी नै जान्छु भनी सिद्ध काशी तर्फ गए । अनि नेपाल तीनै शहरका राजाहरू मिली ठलो लडाईं गरेर गोरखाको लश्कर धपाए । उनीहरू त्रिशूली गंगाको साँघु पोली भागदै गोरखा पुगेर सिद्धले भनेको सबै विस्तार विन्ति गरे । “हामीलाई छोडी पन्तलाई पठाएथ्यौ, तिम्रा पन्तले सुनको खोलो सुकाई आए” भनी विराज थापा-प्रभृति मगरहरूले विन्ति गरे ।

अब काशी अवश्य पनि जानुपर्छ भन्ने मनमा दृढ निश्चय गरी रणरुद्र शाह र कालु पाण्डेलाई हुकुम भयो “हाम्री जेठी मुमा, भाई महोदामकीर्ति शाह र दलमर्दन शाह कच्चा उमेरका छन् तापनि बुद्धिले गाढै छन् । शेर बच्चा भए पनि शेर हुन्छ । यिनीहरूसंग साधसोध गरी तिम्रीहरूले दरवार, भाई र राज्यको बहुते संभार गरिराख्नु । म परदेश जान्छु । कुलानन्द जोसीले साइत

हेर्नु । खजाँची भानु जोशी, चतुर्भुज पन्त, रामकृष्ण जोशी अर्ज्यात्र र शक्तिवल्लभ अर्ज्यालले खर्चबर्च तयार गर । केही तोसाखानाबाट र केही तिम्रीहरूका घरघराना-बाट गरी उँभो लाख, उँघो असी नब्बे हजार नभई हुँदैन । त्यतिसम्म खर्च तयार गर । हामी पाहाडका राजा काशी पुगेपछि दानपुराय पनि गर्नुपर्छ । देश-अनुसार ठाँटबाट नगरे नाउँ पनि रहँदैन” । खर्चबर्च तयार भएपछि पालकी, आशागुर्जा लगायत राजचिह्नका सरजाम र पाउरखबारीमा जाने मानिसको पोशाक तयार-समेत गरे । पाउरखबारीमा जानेमा—विष्णु शाह, चन्द्रप्रकाश शाह, तुलाप्रताप शाह, मुरघ शाह, लक्ष्मी-नारायण पाण्डे, गुणनिधि पन्त, भानु जोशी अर्ज्याल, पण्डित शक्तिवल्लभ अर्ज्याल, ज्योतिर्विद् कुलानन्द ढकाल, श्री पाध्या कडरिया, नन्दु पाध्या कडरिया, यज्ञेश्वर जोशी अर्ज्याल, शिवराम बस्नेत, जसवन्त राना, वैद्य महेश्वर जोशी, मणिकराठ राना बुसाल, चामु खत्री वका, रामकृष्ण थापा, चामु रोकाया, यशकण्ठ बोहरा, गंगाधर पन्त, रघुनन्दन पाध्या कडरिया, देवु राना, जया बानियाँ, विराज वर्ष, जयकृष्ण थापा. मुठे थापा, सोटे ननुवा थापा, अंगद द्वारे, गर्जमनि र बलबर्गंत भएका केटा पन्ध्रबीस जवान थिए । थरघरमा बलबर्गंत भएका थरपीछे दुइचार जनासमेत सवारीमा तयार भए ।

श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह जेठी मुमाकहाँ बिदा हुन गए । “कहिल्यै परदेश नगएका मानिस जान लाग्यो । सब बातमा होशियार रहनु । आफ्नो चतुराईले काम गर्नु । मदेसको जग्गा हुनाले चोर डाँकाको भय बचाउनु । ज्यादा रिस नराख्नु । बखतैमा डेरा गरी बस्नु । बखतैमा पथ्य र गुणी पदार्थ खानु । आफ्नो संमार राम्ररी गर्नु । वृत दान पुण्यहरू गरी आनन्दपूर्वक फर्की आउनु” भनी जेठी मुमा-बाट बिदा दिइयो । श्री ५ ले मुमाबाट बिदा भई भाइलाई अह्लाउपह्लाउ गरे । महारानी पाउमा परी रन लागिन् । अधि रामचन्द्र वनवास जाँदा दशरथ कौशल्यालगायत अयो-ध्यानिवासी जनहरूले रोदन गरे जस्तै गोरखा शहरनिवासी बालवृद्धहरू सबै आई विराना मुलुकमा जान लागे कसो होला भनी नजरबाट आँसु खसाल्न लागे । श्री ५ ले त्यस्ता जनता देख्दा आफ्ना नजरबाट पनि आँसु खसाले । तिम्री-हरूले मेरो फिक्री मान्नुपर्दैन, म चाँडै आउनेछु” भनी श्री ५ ले बुझाए । अनि शुभ मुहूर्तमा प्रस्थान गरी चतुर्भुज

पन्तका घरमा बसे। त्यहाँ तीन रात बस्दा उनका छोरीहरूले पूजाको सरजाम टक्क्याउने गरेका थिए। चौथा दिनमा उनीहरूलाई “म काशीबाट फिरेपछि जो दिने कुरा दिउँला” भनी मध्येसतिर लागे। यो कुरा मकवानो राजाले थाहा पाउँदा खर्च दिई पाउरखवारोंको निमित्त सिपाहीहरू पठाए। “अहिले म तीर्थ जान्छु। खर्च पनि पुग्ने छ। मानिस पनि छन्। तसर्थ फर्कँदा डोला लिन जाउँला” भनी उनीहरूलाई फर्काइदिए। श्री ५ का साथमा जाने मानिसहरू कानेटोपी र ठूलो बाहुला भएको पोशाक लगाई खुकुरी, खुँडा, ढाल, धनु र ठोक्रो बाँधेका यस्ता देख्दा पनि भयंकर लश्करलाई मध्येसका राजा-रजौटाहरूले देख्दा बडो ताज्जुब माने। “खुँडाको मार कस्तो हुन्छ ?” भनी सोध्दा एकैपल्ट सबैले खुँडा र काँड फिकी देखाउँदा डराई भागे। काशीका राजा बलबन्धन-सिंह बडा प्रतापी थिए। नवाफ लड्न आउँदा पनि तीन चार वर्ष लडाईं गरेर पनि जितेका पराक्रमी थिए। मध्येस उसमा पनि टाढाको तीर्थ हुनाले चोर डाँकाको डर हुने हुनाले सरदार बलिभंजन मल्लसंग एक गोल भई बसेका पर्वत, पाल्पा र प्यूठानाका मानिसहरूलाई “तिमीहरू घरबाट विदेशमा आएका र यहाँको बात व्यवस्था नबुझेका तिमीहरू हामीलाई जो पर्ला सो बेहो-रौंला भन्छौं भने हामीसित एक गोल होऊ, काल काल जोर्दौं भन्छौं भने छुट्टै बस” भन्ने हुकुम हुँदा बलिभंजन सरदार अघि सरी “पहाडमा पो गोरखा, पर्वत, प्यूठाना, पाल्पा भन्ने अवस्था थियो, मध्येस आएपछि त हामी सबै पाहाडिया एकै हुन्छौं। हजुरलाई छाडी मधिसेतिर किन लागौंला ? जो पर्ला हजुरतिर लागी काम गरौंला” भनी विन्ति गरे। यसबाट श्री ५ खुशी भई “त्यसै हो, मनसुबी रहेछौं। म बसुन्जेल मसंग रहू। खर्चबर्चलाई पनि पुग्दैन भने नडराऊ, म दिउँला” भन्ने हुकुम भयो। अनि उनीहरू पनि श्री ५ कै साथमा रहे।

उता गोरखामा श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह परदेश लागेपछि गोरखाको रक्षाका निमित्त श्री गुरु गोरखनाथ-बाट कहिले अर्घरात्रीमा, कहिले प्रहर बाँकीमा र कहिले पहिला दोस्रा प्रहरमा पनि बराबर नादको शब्द हुन्थ्यो। यस्तो शब्द जेठी मुमाले सुन्दा रणारुद्र शाह, कालु पाण्डे-प्रभृतिलाई बोलाई “श्री गुरु गोरखनाथ हाम्रा कुलदेवता जस्ता हुन् यिनका नादको शब्द किन भयो ? नानीलाई संचो छैन कि ?” भनी सोध्नुछ गर्दा “उहाँले नादको

शब्द गरी देशको रक्षा गर्नु भएको हो” भन्ने सबैले ठहराए। गोरखामा सबैको मेल र मनसुबा बढी कृगडा नभएको इत्यादि सबै कुराबाट सगुण मात्रै हुन लाग्यो।

यता श्री ५ ले मणिकर्णिकामा स्नान गरी पितृ-तर्पण, पिराडदान र गो, अश्व, भूमि, सुवर्ण, रौप्यलगायत नानाप्रकारका दानहरूसमेत गरे। उनको गोत्र भारद्वाज थियो। अबउप्रान्त हामी गोरखालीहरूले काश्यप गोत्र चलाउनु भन्ने हुकुम दिए। पञ्चक्रोशी अन्तर्गृही तीर्थहरू गर्ने बखतमा काशीका नामी गुँडाहरू बातनबातमा कृगडा गर्ने र बातनबातमा काटाकाट गर्ने हुनाले यी गुँडा आए भने अरूले बाटो छाडी हिँड्नुपर्नेसम्म यिनीहरूको प्रबलता थियो। पण्डित जयमंगलले श्री ५ संग “हाम्रा मानिसले यहाँको भेद पाएका छैनन्, हिँडडुल गर्दा बचेर रहनु” भन्ने हुकुम होओस् “भनी विन्ति गरे।” हामी रजपूत हौं। हाम्रा साथमा आएपछि अर्काको डर मान्नुपर्ने भन्ने हाम्रो रजपुत्याई के रह्यो ? तरवार पछि, तरवार फारौंला। जीउको आशा राख्नेछैनौं” भन्ने हुकुम भयो। फेरि “जो बात परिआउला, सिपालुले अघि सरी बोल्नु। शमशेर कानुं परेका बखतमा सकल फौजले एकै चोटि शमशेर कानुं नसक्नेले पहिले नै पर सरी रहनु।” भन्ने हुकुम भयो।” हामी जीउमा जीउ दिनेछौं, पछि हट्ने छैनौं “भनी सबैले विन्ति गरे। बलिभंजन सरदारले “यो तातोपानी खाएका मधिसेहरू मुखमा मात्रै शेखी भएका काफर हुन्। हामी यिनीहरूलाई के मान्दथौं र ? इतराजी पर्ने भन्ने जहाँ पायो उहाँ ठोक्नेछौं” भनी विन्ति गरे। बाटामा साथ लागेका बलिभंजनसंगका र आपना समेत गन्ती गर्दा छ सय लश्कर रहेछन्। “यी पाहाडी भनी ठट्टा गर्नुपछि नलाग्नू। हातले समाती हतियार हेरौं भने सबैले एकैबोटि हतियार फिक्नू। यसको मार कस्तो हुन्छ ? भने सबैले एकै चोटि चमक देखाउनु” भनी सबैलाई हुकुम भयो।

एक दिन काशीयात्राको सिलसिलामा लोलाकामा पुग्दा पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल मार्न सक्ने भए बाँचुला, नत्र मरूला भन्ने विचार गरे। भोलिपल्ट जामापगरी गैह्र पोशाक पहिरी पञ्चहतियार भिरेर इष्टदेवताको स्मरण गरी लोलाक भन्ने कूपमा जलभिन्न पस्दा खडाको खडै रहे। इष्टदेवताका कृपाले जलबाट उत्री माथि आए। अनि बहुते हर्षले संयुक्त भई अवश्य नेपाल मार्न सक्ने

रहेछु भन्ने ठहराए । त्यसपछि अधि नवकोटमा आएका सिद्धको खोजी गरे । जयमंगल पण्डितले ती सिद्ध अगस्तिसित भेट गराइदिए । “मुलुक बढाउने मेरो मन-सुवा छ” भनी पृथ्वीनारायण शाहले विस्तार गरे । “पश्चिममा हुँदा पनि सिसोदिया राणा बडा गादीका हौ । पाहाड गोरखामा रजाई चलाएपछि पनि गुरु गोरखानाथबाट वरदान मिलेको छ । महाराज, जो मनसुवा गर्नु हुन्छ त्यो तपाईंलाई पुग्नेछ । म पनि एक कुरा दिन्छु” भनी सिद्ध अगस्तिले खड्गसिद्धिको अनुष्ठान पूरा भएपछि श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहका बाहुलीमा एक तरवार चढाई “यो तरवार लिई लडाईंमा जाँदा तपाईंको र तपाईंका सन्तानको जय हुनेछ । लडाईंका मुख्य शत्रुको नाश हुनेछ । नभए पनि तपाईंको र तपाईंका सन्तानको शरीरलाई कदापि भय हुनेछैन, जय हुनेछ । तदर्थ यो तरवार तपाईंले र तपाईंका सन्तानले साथमा कहिल्यै पनि नछुटाउनु” भनी विन्ति गरे । पृथ्वीनारायण शाहले पनि खड्गसिद्धि गरेको तरवार हातमा लिई मणिकर्णिकामा बसेर ती सिद्धलाई धैबुड बित्ता संकल्प गरी दिए । सिद्धले जयमंगलकी पत्नी उनकी शिष्येनी हुनाले उनलाई “तिमीले धैबुडमा श्री रामचन्द्रको मूर्ति स्थापना गरी नित्यनैमित्तिक पूजा चलाउनु । नीलकण्ठ जाने यात्रीहरूलाई खान र बस्नाको संभार गरी शेष रहेको तिमिले र तिम्रा सन्तानले खानू” भनी बित्ता सपुर्द गरिदिए । साथमा गएका भाइहरूले गोत्र फेर्नु भन्ने हुकुम भएका विषयमा मौका पारी “आफ्नो गोत्र कसरी फेर्नु” भन्ने विन्ति गरे । “गोत्र फेर्नु भनेको कति कारणले हो भने हाम्रा शाहीका आठ टीका छन् । आठ टीका मासी एक टीका गर्ने मेरो मनसुवा हुनाले गोरखाली शाहीहरूको काश्यप गोत्र भनी चलाएको हो” भन्ने हुकुम भयो ।

एक दिन हजार बाह्र सय जति काशीका गुंडाहरूले पाहाडी राजाको तमाशा हेर्न मतो गरी आए । उनीहरूले ठूटा गिरला गर्दा पनि गोरखालीहरू नबोली चूप रहे । अनि सबैको हतियार समाती यसको मार कस्तो हुन्छ ? भनी सोधे । सबैले एकैपटक हतियार फिकी यसको मार यस्तै हुन्छ भनी हान्लान् भने जस्तो चमक देखाउँदा ती सबै गुंडाहरू पछाडि मुख पनि नफिराई भागे । श्री ५ काशीमा रहनुजेल उनीहरू निस्कन पनि सकेनन् । “अधि श्री ५ राम शाहले बरदान पाएको साच्चै रहेछ । अब म

निश्चिन्त भएँ । अब कौनै काम गरे पनि सिद्ध हुन्छ । बडाको जवान र हात्तीको दाँत एकै उपमा हुन्छ । जहाँसम्म कार्यको परीक्षा भएको छैन । त्यहाँसम्म मात्र ढीलो गर्नु, परीक्षा भइसकेपछि पनि विलम्ब गर्नेको जय हुँदैन । आफूल दूढ गरी ठमाएपछि राजाले पर्वत जस्तो अचल भई काम गर्नुपर्छ ।” भन्ने हुकुम भयो । “भाइछोराहरू सबैले हजुरको बुद्धि, विवेक र हितमत देख्दा परिणामको जस्तो नाम उस्तै काम भई जगत् व्याप्त होला जस्तो लाग्छ” भनी विन्ति गरे । त्यसपछि विश्वनाथको दर्शन गर्न भए । श्री मोहडाका राजा पनि दर्शन गर्न आएका रहेछन् । अधि काशीमा ठेड कहलाएका गुंडाले पनि श्री ५ का डरले हतियार लिई गल्लीमा हिंड्न छाडेको थियो । शहरमा बडा वीर खडाजंगी गर्ने राजा रहेछन् भन्ने धाक फिरेको थियो । श्री ५ दर्शन गर्न जाँदा अगलबगल सरी बाटो खुला गरिदिए । विश्वनाथको दर्शन गरी देवालयबाट फर्कँदा श्री मोहडाका राजा दर्शन गर्न गए । उनलाई मधिसेको ठेलमठेलले गर्दा दर्शन गर्न मुस्किल पयो । श्री ५ ले त्यस्तो दृश्य देख्दा सोध्न पठाए । सोध्न जाने गोरखाली बाह्र पन्ध्र जना देख्दा मधिसे पछि हटे र त्यही मौका पारी श्री मोहडाका राजाले पनि सुविस्तासाथ दर्शन गरे । गोरखाली सिपाहीको त्यस्तो धाक देख्दा उनले आश्चर्य मानी श्री ५ को दर्शन गर्न आए । मुलाकात हुँदा “राजचिह्नको सरजाम लशकरहरू भएका हजुर पनि राजा म पनि उस्तै राजा । हाम्रो धाक मधिसेले तृण जति पनि मानेनन् । राजा र राजाको लशकर देख्दा इतर देशका मनुष्यहरूलाई आसत्रास उत्पन्न भएन भने यस्ता राजाको प्रताप बाड्दैन । त्यस्तो लक्षण हामीमा भयो । आसत्रास उत्पन्न भयो भने प्रताप बढ्दै जान्छ, राज्य पनि बढ्दै जान्छ । हजुरका प्रतापका सामर्थ्यले सकल काशी शहर त्रासले कम्पित भए जस्तो देखिन्छ । हामीहरूलाई पनि हजुरको र हजुरका मानिसको चेहरा देख्दा आसत्रास बहुत लाग्यो । दोस्ती गरी हजुरका साथमा रहे यमराज पनि नजीक सार्न सकोइन, अरु राजा बादशाहको त के कुरा र ? तसर्थ हजुरसंग दोस्ती बाँध्दछु” भनी उनले विन्ति चढाए । “राजाको दोस्ती राजैसंग हुन्छ” भन्ने हुकुम भयो । “धर्मपत्र गरिपाऊ” भनी श्री मोहडाका राजाले विन्ति गर्दा उनलाई धर्मपत्रको लालमोहर गरिदिए ।

तिनै ताका पश्चिमदेखि कविता चलोस् भन्नाका निमित्त पाटेश्वरीमा जिह्वा चढाई रघुनाथ भट्ट काशीमा

आएका रहेछन् । श्री ५ को कविता बनाई चढाउँदा दोसल्लासमेत इनाम पाए । “पहिले मै ज्वालाजीको दर्शन गर्न आउँला, आइन भने पनि मेरा सन्तान अवश्य आउनेछन्” भनी बिर्ताको लालमोहर गरिदिए । त्यसपछि विन्ध्यवासिनी महाकाली अष्टभुजाको दर्शन गरेर फर्की विन्धनाथसंग पनि बिदाको दर्शन गरे । सिद्ध अर्गस्तज्यूसित बिदा भई काशी शहरलाई प्रणाम गरेर शुभ साइतमा प्रस्थान गरे । वरुणाचीकीमा आइपुग्दा मधिसे चौकी-दागहरूले तलाशी लिन खोजे । “हामी तीर्थ गर्न आएका हौं, मानताल लिई आउने महाजन बेपारी होइनौं, तसर्थ तलासी लिन दिदैनौं” भन्ने जवाफ दिए । उनीहरू कन् ठूलो शेखी गरी हात हाल्न आए । गलहत्ती दिई हिंड्न खोज्दा कन् ठूलो हल्ला मच्चियो । धेरै मधिसे जम्मा भई कसैले महाराज सवारी भएका घोडाको चारजामा पक्रने, कसैले महाराजका अगाडि रहेका लक्ष्मीनारायण पाण्डे, गुणनिधि पन्त, विराज बखेती र रामकृष्ण थापा यी चार जनाले लिएको तरवार खोस्न खोज्ने गर्दा महाराजले तरवारले इशारा गरी तरवार नदेऊ भन्ने हुकुम भयो । आफूले पनि “हामी राणा रजपूत हौं, आलमाल केही छैन भन्दा पनि मान्दैनौं त हाम्रो माल त यही हो” भनी तरवार फिकेर पक्रन आउने दाहिनातरफका मधिसेका उपर चलाए र उ गिडियो । जब महाराजको शमशेर छुट्टेथ्यो विष्णु शाह, तुला शाहलगायत बलिभञ्ज सरदार सबैले क्माक्म तरवार छाड्दा आँधीबेहरी आई धूलो जडाए जस्तो धेरै मधिसेहरूको खती गरी यत्रतत्र लगाइ-दिए । त्यहाँ नांगो तरवार चलेको देख्दा सबै जना कूच भए ।

“यो आपद् ता टन्थो । काशीका राजा बडा छन् । वरुणाको खडाजंगी तिनले थाहा पाएपछि हाम्रा उपर लश्कर अवश्य पठाउनेछन् । अरूले त यात्री हुँ भनी यत्रतत्र लागे हुनेछ, तर मैले त त्यसो गर्न हुनेछैन । तसर्थ आफ्नो होशियारी सबैले राख्नुपर्छ । विराज बखेतीलाई महाराज भनी पालकीमा चढाऊ । अबदेखि म हिंड्दछु” भन्ने हुकुम भयो । त्यसै वेला भाइछोरा थरघरहरूले विन्ति गरे “महाराज, यस्तो यत्न ता गर्ने-पर्छ । तर हजुरको अनुहार मिल्ने जया बानियाँ छन्, उनलाई तुल्याए हजुरको भेष मिल्नेछ” भनी विन्ति गरे । “बेश भन्यौं” भनी जया बानियाँलाई नकली महाराज बनाई पालकीमा चढाए ।

वरुणाको उपद्रव काशीका राजा बलवन्त सेनले थाहा पाए । उनले जाँचनाका निम्ति लश्कर पठाए । लश्कर वरुणामा पुगी हेर्दा त्यस्तो विच्युत गरेको देखी आठ दश कोशसम्म पछेडा लाग्दा पनि भेटाउन सकेनन् र त्यसै फर्के । पच्चीस तीस कोश वडो आइपुग्दा मकवानी महाराजले हाम्रा जुवाइँ गोरखाली महाराज बडा तरवारका बहादुर छन् । यो तरवार उनको लायक छ । गई चढाएर आबो” भनी मानिस पठाए । काशीमा भेट नहुँदा फर्केर सोध्दै आई तरवार चढाएर सबै विस्तार गरी दर्शन गरे । ती मकवानीहरूले पनि बलवन्त सेनका सबै लश्कर फिरे भनी विन्ति गरे । अनि जया बानियाँ आफ्नै भेषमा रहे । श्री ५ ले तरवार फर्मासि रहेछ भनी हुकुम हुँदा ‘देशबाट कालिगड फिकाई एक वर्षसम्म मिहिनेत गरेर दुइ तरवार तयार गरेका थिए । हाम्रा महाराजका हात्ती-सारमा आगलागी हुँदा फलामका साङ्गला ती दुइ तरवारले छटाछट काटी हात्ती बचाएथे । त्यति गर्दा पनि यी तरवार कर्तु, दोब्रिनु र भाँचिनु केही पनि भएनन्, कन् बाड चढेर फल्के । हाम्रा महाराज खुशी भई ती कालिगडलाई पाँच सात हजार बक्स पनि बक्सियो । यो यस्तो तरवार हो” भनी मकवानी महाराजका मानिसहरूले विन्ति गरे । उनीहरूलाई सन्मानपूर्वक बिदा दिदा आफ्ना देशतिर लागे । भाइछोरा थरघरहरूले “धन्य हजुरको गाथ, जसो भन्यो उसो गर्न सक्ने । धाउन र दपेट्न पनि हामीभन्दा हजुरै सक्ने । राजकुमार भईकन पनि सब बातमा चनाखो हुनुहुन्छ” भनी श्लाघा गरे । श्री ५ को लश्कर चल्दा बडा बडा जंगी भयानक स्वरूप भएका देखी जगाजगाका जिमीदार, राजारजौटा, मठधारी सन्यासी तथा वैरागी-हरूले पनि ठाउँ ठाउँमा मेजमानी चढाई संमान गरे ।

तिनै ताका भोटबाट एक लामा तीर्थ गर्न र मुलुकहरू हेर्न आएका थिए । डिल्ली, प्रयाग, काशी सब ठाउँ डुली फिर्दा बाटामा बिरामी भए । पृथ्वीनारायण शाहले पन्तलाई औषधी गर्न लगाई आराम गराए । ती लामाले सुनका ईंट, कुचीन, कस्तूरी आदि भोटमा हुने चीजहरू चढाई दर्शन गरे । उनलाई “हामी राजाको जात सबै कुराले परिपूर्ण छौं । खालि भोटसितको घा बन्दो-बस्तको अभिलाषा छ । हामीले नेपाल मारेपछि पनि भोटसंग दोस्तानी बिग्रन नपायोस् ।” हुकुम भयो । “मेरा जानतभर हजुरको र भोटको दोस्तानी गराउँला” भनी लामाले विन्ति गरे । अनि ती लामालाई साथै लिई आए ।

त्यस्ता नवाफको राज्य हुनाले चोरडाँकाहरूको बहुतै भय थियो । महाराजका पुरायप्रतापले केही बातको पनि भय भएन । यस्ता तहरले आनन्दपूर्वक गोरखपुर उत्रेपछि श्री गुरु गोरखनाथको यथाविधिले पूजा गरे । त्यहाँ ब्राह्मण-भोजन र योगी सन्यासीलाई भराडारा दिई त्यहाँबाट बुटवल पुगे । बुटवलका बजारको तमाशा हेर्दै आफ्ना भाइछोरा र थरघरहरूलाई “नेपाल र बुटवल कुन असल छ ?” भनी सोधनी भयो । “काशी, काश्मीर, नेपाल भन्ने कहावत चलेको हुनाले नेपाल भनेको नेपालै हो । सकल तीर्थ र देवताहरूले पनि आश्रय गरेका हुनाले त्यहाँको जमीन अपूर्व छ । तर बडा काफर भएका नेवार जातिका संगले गर्दा त्यहाँका राजा पनि बहुतै काफर छन् । खालि देवताहरूको आराधना गर्ने गरेका प्रभावले मात्र नेपालभूमि कसैले हात लगाउन सकेका छैनन् । महाराज, हजुर जस्ता हिक्मतदार पुरुषार्थी राजालायक नेपालै छ । हजुरका हात-बाट नेपाल चल्थो भने बादशाह, नवाफ कसैको पनि दावा लाग्न सक्नेछैन” भनी चन्द्रप्रकाश शाहले विन्ति गरे । यस-बाट खूब खुशी भई पृथ्वीनारायण शाहले जुंघामा ताउ दिँदै “नेपाल नमारी छाड्दिन” भने । त्यस दिनदेखि चन्द्र-प्रकाश शाह अतिनै प्रीतिमात्र बने । थरघरप्रभृतिले “आफू-समा हिक्मतदार राजालाई रिक्काउन हिक्मतदारहरूले मात्र सक्दा रहेछन्” भनी धेरै तरहका वार्ता गरे । त्यस दिन त्यहीं मुकाम भयो ।

पाल्पाली राजा हरसाल फागुनका पन्ध्र बीससम्म बुटवलमा बस्ने र घाम ज्यादा चर्केपछि मात्र पाल्पा जाने गर्ने हुनाले त्यहीं बसेका रहेछन् । श्री ५ ले खरीद गरेको नयाँ पाल बोक्ने मानिस आई नपुग्दा उसको खोजीलाई विराज बखेती गएका थिए । सिद्ध अगस्तियूले चढाएको तरबार कहिले श्री ५ का हातमा र कहिले विराज बखेतीका हातमा रहने हुनाले त्यस दिन विराज बखेतीका हातमा हुँदा उनले लिई गएका थिए । त्यसै बखतमा श्री ५ लाई आलस्य लागी अबेर दिसा गएका थिए । दिसा गर्दा ठूलो शब्द भएको सुन्दा पाल्पाली साहेबहरूले आफ्ना मधिसे रैतीसंग सोधे । उनीहरूले “साना मुलुकका कंगाली राजा कचपच कुरो खान्छन् । खाएपछि पेटमा दर्द हुन्छ” भन्ने निन्दित वचन बोलेको सुनियो । “विचारसंग काम गर्नु” भन्ने जान्नेहरूको संमति छ । त्यसमा लागे मर्दपन रहने भएन । किनभने यस्ता पाजी मधिसेहरूको हेला वचन सहे भने मैले बडा

बडा काम कसरी गरूँला ?” भन्ने ठहराए । अनि शौचादि क्रिया जल्दी गरी अंगद द्वारे र चौतारा द्वारेलाई “जाऊ, ती मधिसेलाई काट” भन्ने हुकुम भयो । उनी-हरूले ती मधिसेलाई शमशेर चलाई छटाछट काटे । यसबाट ठूलो हल्ला उठ्दा पाल्पालीहरू धेरै जम्मा भए । अनि गोरखालीहरूलाई आफ्ना हतियार फमाफम चलाउन लागे । श्री ५ ले सिद्धज्यूले चढाएको हतियार खोजी गर्दा विराज बखेतीका साथमा रहेको बुकदा रिसानी भयो । अरू थरघरहरूले “हजुरैका काममा गएका हुन्” भनी विन्ति गरे । सिद्धबाट “संग्राम गर्दा यो तरवार अगाडि लगाउनु भनी आज्ञा भएको थियो । यस्ता बखतमा पाइएन भने त्यसको के काम ?” भन्दै अर्को तरवार लिई “जय काली ! जय गोरखनाथ !” भनी पृथ्वीनारायण शाह आफैँ अगाडि सरे । उनले शमशेर मार्न लागेको देख्दा सबै लश्करले एक गोल गरी फुटेटा दिए । श्री ५ लाई बेतवर पर्ला भनी लश्करका बीचमा पारे । “हेर गोरखालीको चोट, कछारे मधिसे पाल्पाली पाजी हो !” भन्दै जजसका हातमा जे जे हतियार थियो, त्यसैले हान्न लागे । गोरखालीले हानेको चोट जहाँ लाग्यो उहाँ खतम गराउने थियो । के अर्थले भने जसको छाती बलियो हुन्छ त्यसले हानेको बिरिंदा पनि बिरिंदैन । जहाँ हान्यो त्यही लाग्छ र चोट पनि साह्रो हुन्छ । त्यस लडाईँमा कसैको शिर, कसैको बाहु, कसैको कटि दुई टुक्रा भए । यस्ता तरहले पाल्पाली राजाका लश्करमा गोरखालीहरू वनमा निःशंक भई फिर्ने सिंह जस्ता फिर्ने लागे । यसमा पाल्पालीका साठी असी जना जति खती भए । बुटवलका दोकानदारहरू पनि डरले भागी लुके ।

यत्तिसम्म भएपछि पाल्पाली साहेबले आफ्ना बुबाज्यू गन्धर्व सेनकहाँ गई विस्तार विन्ति गरे । गन्धर्व सेनले फटपट पूजा सकी सब बातमा कुशल भएका दश आठ जना ब्राह्मणलाई खटाई पठाए । तिनीहरूले पृथ्वी-नारायण शाह बसेका ठाउँमा गई “भान्जा महाराज हुनुहुँदो रहेछ । मामाको शरण पीछा लिइबक्सियोस्” भनी विन्ति गरे । “जो ठाडो शेखी गर्छ उसका उपर दिगुण तेज बढ्दै आउछ । जो कायल भई आफूमा शरण पीछा पर्दछ त्यसका उपर दयै हुन्छ” भनी ती ब्राह्मणलाई आओ भन्ने हुकुम भयो । उनीहरूले “भानिज पाल्नुभएछ भन्ने मलाई थाहा भएन । हाम्रा नानी साहेबज्यूले नचिनी निन्दित वचन बोले तापनि एकबार

क्षमा रहोस् । लालाबालाले छाढापिशाब गछन् तापनि धोई फाल्नुपर्छ, काटी फाल्नु हुँदैन भनी हजुरका मामाज्यू महाराज गन्धर्वसेनबाट विन्ति गरी पठाउनुभएको छ" भनी विन्ति गरे । श्री ५ ले बाहुलीको तरवार मियानमा हाली "आमा कि मामा भन्छन् । मामाजीबाट त्यस्तो हुकुम भएको भए मैले माने" भन्ने हुकुम भयो । अनि ती आह्वानहरूले पाल्पाली महाराजसंग गई "हामीले क्षमापन गराई आर्थो" भनी विन्ति गरे ।

यसै दिन पृथ्वीनारायण शाहले नित्यकर्महरू सकी ज्यूनारहुँदा यज्ञेश्वर जोसी अर्ज्यालले तिहुन तरकारी तयार गर्दा एक थोक नदीका ढुंगा पकाई ढुंगा फालेर रस कचौरामा राखेको रहेछ । सोसमेत टक्र्याउँदा "माछाको कोल जस्तो छ यो त । के गरेको यस्तो ? तीर्थभोज गरेकै छैन" भन्ने हुकुम हुँदा "यो माछाको कोल होइन, नदीका ढुंगा पकाई फालेको त्यसको कोल हो" भनी विन्ति गरे । पृथ्वीनारायण शाहबाट खुशी भई "आजको यस्तो परिश्रम, भोक पनि लागेको, तिहुन तरकारी पनि अति मीठो पकाएछौ । आजको रीठ म केही दिनमा गरुंला भन्ने हुकुम भयो । त्यसै बखत विराज बखेती पनि भरिया लिई आइपुगे । सिद्धको तरवार यहीं छाडी जानुपर्ने हो, आज तैले बडो बखत चुकाइदिइस् । यहाँ पाल्पालीसित कस्तो खडाजंजी पयो ? अब त्यो तरवार तैले लिन पाउँदैनस् । आजदेखि जसवन्त राना ग्याङमीलाई यो तरवार तैले दिनू" भन्ने हुकुम भयो । पाल्पाली राजाले पनि आफ्ना छोरा र मेजमानी सरजामसमेत लिई भेट गरे । कुशलवार्ता हुँदा "हजुरलाई गोरखालीको मेहेर छ । पाल्पा मात्रै के चाहियो ? सकल पाहाडखण्ड पूर्वपश्चिम जहाँसम्म मनसुवा गर्नुहुन्छ, त्यहाँसम्म हजुरको तरवार अड्कनेछैन" भनी पाल्पाली राजाले विन्ति गरे । अनि दायार्तर्फ भाँतिजलाई र बायाँतर्फ आफ्ना पुत्रलाई राखी आफ्ना पुत्रलाई देखाउँदै "यसको जानअनजान बिराम क्षमा होओस्" भनी दुई हजार रुपियाँको मेजमानी चढाए । अनि "आजदेखि पाल्पाले गोरखासित इतराजी नगर्नु । गोरखालीले पनि पाल्पालीलाई दर्य राख्नु । यहाँ पनि हाम्रा दूधका लिए हुनुहुन्छ । यो पनि मेरो पुत्र हो । हजुरको र मेरो पुत्रको धर्मबन्देज होवाँस्" भनी विन्ति गरे । "यो कुरा मामाले बेश हुकुम भयो । मैले पनि माने" भन्ने पृथ्वीनारायण शाहले विन्ति गरे ।

त्यसै बेला रघुनाथ भट्टले श्री ५ ले जहाँ जहाँ हानमार गर्दै जे जे कीर्ति गरी आएको हो त्यहाँ त्यहाँको सबै कविता बनाई बयान गर्दा श्री ५ ले अतिखुशी भई दोसल्ला र दुई हजारको इनाम दिए । पाल्पाली राजा पाल्पातर्फ गएपछि थरघरले पनि बखान गर्दा पृथ्वीनारायण शाहबाट "जब म नेपाल मारौंला, तब त्यसै बखतको बन्दोबस्त गरेपछि डिल्ली, आगरा कमाउँला, तब केही बखान गरौंला । होइन भने यस्तो हानमार त हामी रजपूतगणका हीं, हाम्रो कामै हो । यसमा कति श्लाघा गछौं ?" भन्ने हुकुम भयो । त्यसपछि "बुटवलका मधिसैलाई त्रास मात्र भयो, आस त केही भएन । राजा भएपछि आसत्रास दुवैथोक दुनियामा भएन भने त्यस्ता राजाले कुनै कार्य सिद्ध गर्न सक्दैन" भनी पृथ्वीनारायण शाहले पटना मोहर पैसा फकीर र गरीबगुरुवाहरूलाई लुट गराइदिए । त्यस्तो देख्दा बुटवलका रैतीहरूले दान र पराक्रम सबै गुणमा गोरखाली महाराज अद्वितीय रहेछन् भनी बयान गरे ।

त्यसपछि बलिभंजन मल्ल सरदारप्रभृति प्युठान, पर्वत र पाल्पाका साथैमा आएका तीर्थवासीहरू सबै छुट्टिने बखतमा बलिभंजन पाँडेलाई "तपाईंका पर्वतमा खानु वेहोनु" भएन भने हामीकहाँ आउनुहोला भन्ने हुकुम भयो । "हाम्रा महाराजको निमक छोडी अरूको निमक खानुपयो भने हजुरकहाँनै आउंला, अन्यत्र जानेछैन" भनी बलिभंजन पाँडेले विन्ति गरे । अरू मानिसहरूलाई पनि जो जस्ता किसिमका थिए उही माफिक शिष्टाचार गरी बिदा दिए । डोटीका राजा पनि भाइहरूले राज्य आफूस गरी लिदा दुःख पाई काशीमा बसेका थिए । काशीमै भेट हुँदा संगै फर्कका थिए । छुट्टिने बेलामा उनलाई पनि "त्यस डोटीको राज्य भरसक मेरै पालामा, नभए पनि मेरा छोरा सन्तानका पालामा अवश्य सारी आफूस गर्नेछु र त्यो राज्य तिम्रीलाई दिनेछु । यसमा अभय भयो" भनी मोहर गरिदिएर बिदा गरे । अनि गोरखातर्फ लागे । तनहुँका भंसारमा आइपुगी त्यहाँ केही दिन बसे । यो समाचार गोरखामा पुग्यो । महोदामकीर्ति शाह, दलभर्दन शाह आदि भाइभैयादहरू र कालु पाँडे आदि थरघरहरू आई दर्शन गरे । श्री ५ ले जसजससंग जस्तो जस्तो कुरा गर्नुपर्ने हो सोही तरहसंग गरे । त्यताबाट गोरखा पुगेपछि ज्योतिविद् कुलानन्द ढकालले हेरेको मुहुर्तमा दीपगणेशपूजनपूर्वक दरवारमा प्रवेश गरे । त्यसपछि श्री गुरु गोरखनाथ, श्री काली र श्री मनकामनाको पूजा

गरी ब्राह्मणभोजन गराएर भाइछोराप्रभृति थरथरहरू सकललाई आफ्ना बाहुलीबाट प्रसाद दिई तीर्थभोज गरे । त्यसपछि सकलले धन्य हात्रो भाग्य भनी विन्ति गरी हर्षपूर्वक बसे ।

त्यसपछि पृथ्वीनारायण शाहले “मैले नेपालबाट पनि काशीबाट पनि परिचय पाइसके अब नेपाल लिनै निश्चय गरी उद्योगमा लाग्नुपर्छ, तर वस्ता तरहसंग मेरो इच्छा पुग्छा” भन्ने मनमा फिक्री लिए । अघि बडा बादशाह चीनबादशाहका वकील च्यानचुन लामा डिल्ली पुगी फर्केदा भेट भएको संके । लामा बाटामा बिरामी भएका बखतमा आफूले मानमर्यादा र शिष्टाचार गरी वैद्यद्वारा औषधोपचार र स्याहारसम्भारसमेत गर्न लगाई आराम गराइदिएका थिए । आफ्ना उपर ठूलो उपकार गर्दा लामा खुशी भएका र आफ्ना देशका चीजबीज लिनु-दिनुका साथै परस्पर प्रेम हुन गएको थियो । त्यस बखत लामाले केही दिन खोज्दा श्री ५ ले “हामी सबै कुराले परिपूर्ण छौं, खालि एकदुई कुराको मात्र अभिलाषा छ । तिम्रो बडाबादशाह चीनबादशाहका वकील रहेछौ, मेरो मनसुवा पुऱ्याइदिन सकछौ भने दोस्त जानी केही काम गर । त्यसबाट तिम्रो पनि निशाना रहनेछ” । भन्ने हुकुम भयो । “तपाईंले लगाउनुभएको गुनको मेरा हृदयमा छाप लागेको छ । म जिन्दगीभर कहिल्यै बिसँनेछैन । मबाट हुन सक्ने कुरासम्मलाई केही सन्देह नमानी आज्ञा होओस्” भनी लामाले भने । अनि श्री ५ बाट तीन कुराको प्रस्ताव रह्यो ।

पहिलो— हात्रो स्याहामोहर चलिरहेको छ । अबउप्रान्त लालकण्डा र लालमोहर चलने पाठको अर्जी चीनबादशाहलाई लेखी बक्साइदिने ।

दोस्रो— टकमारी मोहरको चलन चलाउनका निमित्त डिल्लीका बादशाहलाई अर्जी लेखी बक्साइदिने ।

तेस्रो— सदा बादशाहसंग दोस्तानी कायम गर्ने । मैले नेपाल लिएपछि पनि हात्रो दोस्तानी नटुट्ने ध्यवस्था गर्ने ।

ती वकील चीनबाट खटिई डिल्ली पुगी फर्केको अवस्था र दुवै बादशाहबाट चाह हुने अवसर परेको हुनाले

त्यहीँ मुकाम गरी दुवै सरकारलाई अर्जी लेखी पठाए । “गोरखामहाराजसंग भेट नभएको भए मेरो प्राण बाटैमा जाने थियो । उनले स्याहारसंभार र औषधोपचार गराई मलाई आराम गराए । अब सरकारमा हाजिर भई जुन बातलाई पठाइबक्सनुभएको थियो त्यस कामको वृत्तान्त विन्ति चढाउँदा हुँ । मेरो अर्जीबाट प्रसन्न भई सरकारबाट गोरखामहाराजलाई टकसारी मोहरको चलन चलाउन र लालकण्डा तथा लालमोहर गर्न हुकुमको निकासो होओस् । जवाफ नआउन्ज्यालसम्म म यस मुकामबाट उठी कुँच हुनेछैन” भन्ने दुवैतर्फ लेखेर डाँक चलाई पठाए । दुवै सरकारबाट ती वकीलबाट काम लिनुपर्ने अवस्था परेको हुनाले हुकुमको निकासो दिई पठाए । वकील चानचुनले गोरखामहाराजको इच्छा पूर्ण गराउंदा परस्पर दुवै खुशी भए । अनि चीनका वकील बिदा भई गएथे । त्यस कुराबाट पनि चीन र डिल्लीसंग घा भएको हुनाले कार्य गर्दामा सहायतानै हुने देखियो । फेरि भक्तपुरका राजा रणजित् मल्लले कोट्याहुति गर्दा भित्रिनी मयजूले आफूतर्फका कमसल छोराहरूतर्फ मिली असल रानीतर्फका राजकुमारलाई मन्त्रप्रयोगद्वारा मारिदिदा उनकी रानीले थाहा पाइन् । अनि बहुते विलाप गरी गोरखामहाराजलाई “मेरा स्वामी तथा हजुरका मित्रलाई मार्ने शत्रुलाई नेपालमा रहीं भोग गर्न नपाउने र त्यस्ता शत्रुसंग बदला लिनै उद्योग गरिबक्सनुपर्छ” भन्ने इत्यादि बेहोराको चिठी पठाएकी थिइन् । मित्रराजीबाट मागेको कुरा पुऱ्याउनुपर्ने हुँदा ऊँ चण्डे श्री ५ को नेपाल लिनै इच्छा बढ्यो । महाराजको आशय बुझी कुलानन्द जोशीले “म साइत हेछु, नवकोट हान्नुहोओस्” भनी विन्ति गरे । महाराजबाट अलि नमाने कँ गर्दा “यस्ता कातर राजाका मुलुकमा पानी पनि खान्न” भनी उत्तिखेर लमजुड गए ।

एक वर्षपछि पाल्पाली मुकुन्द सेनका सन्तान राजा नीलकराठ सेन श्री पशुपतिनाथको दर्शन गरी फर्केदा गोरखामा वास बसेका थिए । महाराजले उनलाई बडो शिष्टाचार गरी राति एकान्त गरे “मामा, मलाई नेपालको मनसुवा लागिरहेछ । मलाई कुनै अर्ति दिनुहोस्” भन्ने हुकुम भयो । “भानिज, नेपाल भनेको भ्यागुतो हो । गोरखा भनेको सर्प हो । लमजुड भनेको गरुड हो । गरुडका डरले रपले भ्यागुतो खान सक्दैन । तदर्थ सिमानाका राजासंग घा हुन सक्दैन भन्छन् । अब लमजुडका राजासित घा बन्दोबस्त नगरी नेपालको इच्छा नराख्नुहोस्” भनी सेनराजा आफ्ना देशतिर गए ।

अब नेपाल लिनाका निम्ति कसलाई मुख्तयारी गरे मेरो काम फत्य होला भनी भानु जोशी र चौतरिया साथमा लिई श्री ५ महारानीकहाँ सवारी भयो। “मुमा, मैले नेपाल हान्न आँटें। कसलाई मुख्तयार गराए मेरो काम फत्य होला ?” भनी विन्ति गरे। “तिमीले कसलाई ठहरायौ ?” भन्ने हुकुम भयो। “मगरका भरले पनि पन्तका भरले पनि मेरो काम भएन। म काशी जाँदाखेरिको मिहिनेत देख्दा भीमराज पांडेका छोरा कालु पांडेलाई मुख्तयारी गराए मेरो काम सिद्ध होला भने केँ लागि रहेछ, जो हुकुम” भनी विन्ति गरे। “बढिया ठहराएछौ, त्यसैलाई गर” भन्ने मुमाबाट हुकुम भयो। यस्ता तरहले पहिले मुमा र भाइछोराहरूसंग सल्लाह गरी पछि सकल थरघर र पंचहरू बटुली “हाम्रा राज्यमा कज्याइँ दिन लायकको को होला ? आफना चित्तमा लागेको जस्ताको तस्तो भन” भनी महाराजबाट हुकुम भयो। भाइछोरा सकलले एकमुख गरी “हाम्रा मुलुकको स्थिति बाँध्न सक्ने, सकल राजाहरूसित घाको बन्दोबस्त गरी हात लिन सक्ने, बडो संकष्ट पर्दा पनि युक्ति कल्पना गरी संकष्ट दूर गर्न सक्ने, तालिवर र कंगाल प्रजाप्राणी जसलाई जस्तो मन पर्छ। न्यायपूर्वक उस्तै गर्न जान्ने, उभयलोकको अपवाद बचाई काम गर्न सक्ने, सद्बृत्तिमा लागेको र बखत चिनी काम गर्न जान्ने यस्ता पुरुषलाई कज्याइँ मान बक्सनु योग्य छ। त्यस्तो पुरुष सरकारबाटै तजवीज गरी कज्याइँ बाक्सियोस्” भनी विन्ति गरे। “तिमीहरूले योग्य विन्ति गर्नु। तथापि मेरा भरमुलुकका थरघरमा मेरा मनको अभिप्रय बुझी कज्याइँ काम गर्न सक्ने को होहा ?” भन्ने हुकुम भयो। अनि रणरुद्र शाहले विन्ति गरे “मनुष्यको परीक्षा कामले हुने हो। सरकारबाट काम नबक्सी परीक्षा गरिबक्सिएको हुनुपर्दछ। कालु पांडेले कतै आफू गई कतै भाइछोरा र चिट्टी पठाई बाईसी चौबीसी सकल राजाबाट कालु पांडेले गरेको घा बन्दोबस्त हामी मान्छौँ भनी बकील खल तारपत्र पठाएका हुनाले कजाइँ दिन लायक कालु पांडे छन्। किनभने घाको काजी भन्ने परम्परा पनि छ।” अनि महाराजबाट समूहमा र छुट्टाछुट्टै सबै थरघरलाई “तिमीहरू के भन्छौ ?” भन्ने हुकुम भयो। “रणरुद्र शाहले योग्य विन्ति गर्नुभयो” भनी सकलले विन्ति गरे।

त्यसपछि कालु पाण्डेलाई बोलाई “कजाइँ खा” भन्ने हुकुम भयो। अनि उनले “नेपाल पहाड सबै ठाउँका

राजालाई कालु पाण्डेलाई म कजाइँ दिन्छु, तिमीहरूको सम्मति छ छैन भनी चिट्टी लेखिबक्सियोस्। अर्कासंग साधन के गर्ज छ भन्ने चित्तमा पर्ला। महाराज, त्यसो होइन। कसलाई लोलोपोतोले, कसलाई साँचा कुराले, कसलाई छलले र कसलाई शेखीले वश गराउनुपर्छ। त्यसो गर्न जो सक्छ, उसैलाई दिनु योग्य छ। तदर्थ यति नगरी हजुरको मनसुवा पूरा हुन सक्दैन” भनी विन्ति गरे। महाराजबाट सबै राजाहरूलाई सोधनी भयो। उनीहरूबाट पनि योग्य छन्, मंजूर छौँ भन्ने जवाफ आयो। अनि सबैलाई राखी कजाइँ मान कालु पाण्डेलाई दिन्छु भन्ने खातिरजामा भयो। “कजाइँ खानु मेरा जियले मात्र होइन, मेरा सन्तान दरसन्तानले गादीको सोफो गरी काम चलाउन सकुञ्ज्याल पाण्डेले नै खानु भन्ने बन्देज होओस्” भनी कालु पाण्डेले विन्ति गरे। “गादीको सोफो गरुञ्ज्याल तेरा सन्तानलाई कजाइँ नखोस्नु। यस बातका साक्षी श्री गुरु गोरखनाथ र श्री काली” भन्ने हुकुम भयो। कालु पाण्डेले दरवारबाट फर्केपछि उपल्लो थरघर र तल्लो बिसे नगर्चीसम्मका घरमा समेत गई सल्लाह मागे। “मलाई महाराजबाट मुख्तयारी बक्सियो खाऊँ कि नखाऊँ ?” भनी सोध्दा सबैले “महाराजबाट बक्सेको शिर चढाई काम गर्नुपर्छ, खानुहोस्” भनी सल्लाह दिए। “मैले काजी भई पगरी बाँधेपछि महाराजबाट नेपालको काम उठाऊ भन्ने हुकुम हुनेछ। तिमी थरघर भलामानिस सबैले स्वीकार गर्ने भए शिर चढाउँछु” भनी भन्दा थरघर सबैले “तिमीले हुकुम मान, हामी सबैले थामपुर गर्ने काम गरौँला” भनी सबैले सल्लाह दिएका हुनाले कालु पाण्डेले कजाइँको पगरी उठाए।

त्यसपछि कुलानन्द जोसीलाई पनि “म नेपालको काम गछु” भन्ने मोहर गयो। उनले आई “भलो कुरो आँटनुभएछ। म यस्ता राजाको चाकरी गछु” भनी आशिर्वाद गरे।

एक दिन महाराजलाई राति निद्रा नपरी जाग रहँदा “आ रे पृथ्वीनारायण” ! भन्ने यस्तो शब्द सुने। तत्काल उठी ऊयालबाट हेर्दा स्फटिकको रूप, गेरुवा वस्त्र र जटा धारण गरेका बाबाजीलाई देखे। अनि ऊयालबाट फाल हाली पाउमा दण्डवत् गरे। बाबाजीले पीठमा धाप दिई “तैले जो मनसुवा गर्लास्, त्यो सिद्ध होला” भनी फूलको माला पहिराएर तत्क्षणमा अन्तर्धान भए।

महाराजलाई एक छिन मोह भयो र चेत पाएपछि “बखत खुस्काए”, दर्शन पाएपछि वर लाग्नुपर्ने, तर चेत पाइन” भनी पश्चात्ताप गर्दै दरवार भित्रिए। “मैले गरेको मनसुवा अवश्य पुग्छ” भन्ने निश्चय गरी महाराजले आफ्ना मन्त्रिवर्ग सबैसंग सल्लाह गरे। मामा नीलकण्ठ सेनले अति दिई गएको कुरा सम्झी लमजुङसितको घा नभई हाम्रो कार्य सिद्ध हुनेछैन भनी पहिले उससितको घा बलियो पानीलाई घाको कुरा लिई मानिसहरू खटिए। उनीहरू लमजुङ जाँदा दोहोरो चिठी खुला भयो र पछि कालु पाण्डेलाई लिई महाराज सिमानामा सवारी भयो। लमजुङका राजा रिपुमर्दन शाह पनि आफ्ना साहेब, चौतरियाहरू साथमा लिई आए। दुवै राजाको भेट मुलाकात भयो। सिन्धुपश्चिमको राज्य लमजुङले चढाए। महाराजले अर्घा र पर्वतको राज्य दिए। “मैले कामकाज गर्दा तिमीले र तिमीले कामकाज गर्दा मैले मद्दत दिई सरदार समेत मानिसहरू पठाउनु।” भनी दोहोरो बलियो घा गरे। वंशराज पाण्डेको र लमजुङ साहेब वीरमर्दन शाहीको मितेरी पनि भयो।

त्यसपछि सरदार भद्र शाही र सरदार विष्णु पन्तलाई दुइ चार सय मानिस साथ दिई लमजुङसित अर्घा हान्न पठाए। उनीहरूले अर्घा हान्न जाँदा कस्केलीसित ठूलो लडाईं भयो। कस्केलीले जित्दा लमजुङ भागी आफ्ना राज्यमा फर्के। “तिम्रो काम गर्न पठाएथ्यौं अहिले सिद्ध भएन, अब हाम्रो काम गरौं” भनी महाराजबाट समाचार गयो। अनि एक दुइ सय मानिससमेत साथ दिई सरदार अहिमानलाई सिन्धु हान्न पठाए। “अब नेपाल हाम्रालाई हाल हाम्रो खजानाले पनि पुग्नेछैन। पृष्ठ पनि शुद्ध नहुनाले सो पनि शुद्ध राख्नुपर्छ। अब कस्ता तरहले काम गरे ठीक पर्ला? मानिस नभई काम हुदैन। मानिस भने सबैजसो वरपर लागेका छन्। यिनीहरूलाई फिकाउने पाठ गर्नुपर्ने” भन्ने चिन्तमा ठहराई काजी कालु पाण्डेले महाराजका हजुरमा गई विन्ति गरे “महाराज, जान, अजान, चूक, अचूक जस्तै भए पनि राजा भएपछि सहन लायकको विराम सहनुपर्छ, सहन लायक नभए सहनु हुँदैन। तदर्थ एकपल्ट बिरायो भनी सदासर्वदा रिसानी गर्नु पनि हुँदैन। विरामैअनुसारको श्यावासी दिनुपर्छ। राजकाजको प्रपञ्च भनेको जस्तै जान्ने भए पनि एकलाले मात्रै जस्ताको तस्तो हुन सक्दैन। त्रैलोक्यनाथ श्री रामचन्द्र ब्रह्माण्डको सृष्टि, स्थिति र प्रलय गर्न सक्ने शक्तिमान् आफैं भए पनि

रावणलाई मार्दा आफ्ना भाइलगायत वानरहरूको सहायता लिन तत्पर भएथे। प्रपञ्च भनेको यस्तो छ। एकलाले मात्रै हुँदैन भनी स्त्रीचरित्रका छलले देखाएकै छ, महाराज जो हुकुम।”

त्यसपछि काजी कहेश्वर पन्त र बलि पन्तलाई बोलाहट भयो। उनीहरूका साथमा लक्ष्मण थापा पनि आए। महाराजको दर्शन गरिसकेपछि लक्ष्मण थापालाई साह्रो, शूरो जस्तो लाग्यो र हामीले ल्याएका छौं “भनी विन्ति गरे।” कस्तो रहेछ, ल्याऊ “भन्ने हुकुम भयो। लक्ष्मण थापालाई ल्याएपछि बातचित हुँदा” कुराले त साह्रो, शूरो होलास् भने जस्तो छल, पजनी आइरहेछ, बस्” भन्ने हुकुम भयो। त्यो लक्ष्मण थापा कस्तो थियो भने आदमीसित बातनबातमा ऊगडा गर्ने र बातनबातमा हतियार फिक्ने। बडादसैमा मुडकट्टा बाँड्दा त्यसलाई छनौटा पर्न गएछ र बाँड्ने जयकृष्ण थापासंग सानासान पर्न गएछ। घेरै शेखी भएको भन्ने महाराजका चिन्तमा परेछ। “मकुवाका ब्राह्मण ठाडा छन्, यसको शेखी तिनै फार्नन्” भन्ने ठहराई मकुवाको द्वारे बक्सियो। मकुवाली ब्राह्मणले पनि कुटपिट गरी ढाल तरवार खोसे। सालतमाम भएपछि बडादसैमा फेरि मुडकट्टा बाँड्दा ऊन् छनौटा दिएछन् र जयकृष्ण थापासित शेखीका वार्ता गर्‍यो। “के शेखी गर्छस्, मकुवालीले कुटी ढाल तरवार-खोस्दा के हेरि रहिथिस् पाजी?” भनी जयकृष्णले जवाफ दिए। महाराजले यो कुरा सुनी “तँ त साह्रै मानिस होस्। किन आफ्नै हातको तरवार पनि खोसाइस्?” भन्ने हुकुम भयो। “प्रभुको पेटको बात कतैले बुक्सिक्नु रहेनछ। शूरालाई काफर तुल्याउने र काफरलाई शूरो तुल्याउने खूबी प्रभुमा रहेछ। कसैलाई देखासाथ शूरो र काफरको परीक्षा गर्नामा कुशल हजुर मात्र हुनुहुँदो रहेछ। बाईसी चौबीसीसित जहाँ जहाँ गएथे साह्रै शूरो ठहरिएको थिएँ। यहाँ गोरखामा त कुकुर श्याल पिटिए कै पिटिएँ।” यति विन्ति गरी लक्ष्मण थापा बिदा भएर गयो।

महाराज पृथ्वीनारायण शाह काशीबाट फिरेपछि पूर्वतर्फ लडाईं गर्नका निमित्त धनु, ठोक्रो, काँड, खुडा, खुकुरी आदि तयार गर्नालाई कालिगड राखी कारखाना चलेको थियो। हातहतियार नहुनेलाई हतियार दिइन्थ्यो। शूरा डबलका मानिस आफ्ना साथमा राखिन्थे। गोरखाका थरघरका घरमा गई दुःखपीर विचार गरेर वैद्य लगाई

Olin
DS
493
789
no.

औषधी गराइन्थ्यो । बेखर्चीलाई खर्च दिइन्थ्यो । ठूलो सानो जस्तो काम परे पनि आफैले जाँच गरी तहकीकात गरिन्थ्यो । अरू देशका आदमीलाई पनि शूरा छन् भनी सुनेमा केही युक्ति गरी फिकाइन्थ्यो । गढी, किल्ला, आड, पयाड, खलंगा आदि बनाउनाका निमित्त यस्ता प्रकारले तजबीज गरी गढी बनाउनु, खावा कटाउनु र बस्नु भन्ने सबै कागजमा लेखी काजी, सरदार, उमराउहरूलाई दिइन्थ्यो । त्यसपछि आफ्ना भाइ रणरुद्र शाही, कालु पाण्डेप्रभृति थरघर राखी "नेपाल माने मनसुवालाई पृष्ठ शुद्ध नगरी हुँदैन । तदर्थ लमजुङ्गप्रभृति पश्चिमका राजालाई बुझाउनुपर्छ" भन्ने हुकुम भयो । "बाईसी, चौबीसी र कास्कीको घा लमजुङ्गका शिरमा ल्याउनुपर्छ । किनभने तनहुँ, पाल्पा, प्यूठाना, कास्कीका राजाहरू मुखका बाठा र पेटका साधु छन् । तदर्थ लमजुङ्गका शिरमा घा हालिदिएपछि उसलाई वरपर देखाई जुन कुराको दुइ अर्थ लाग्ने हो सोही तरहसित बात गरी काम गरूँला" भनी कालु पाण्डेले विन्ति गरे । महाराजबाट "बेश कुरा तजबीज गर्नु" भन्ने हुकुम भयो ।

मानिसहरू घाको निमित्त खटिए । तनहुँमा जाने हरिहर पण्डित, श्री पाध्या कडरिया र सदाशिव पाध्या कटेल भए । लमजुङ्गमा जाने रणरुद्र शाह, लक्ष्मीनारायण पाण्डे र गुणनिधि पन्त भए । माल्पा जाने मणिकंठ राना भए । कास्की जाने गंगाधर पन्त भए । उनीहरूले सौगात तयार गरी खलतारपत्र लिएर गए । सबै राजाहरूसित गई "हाम्रा राजाको नेपाल मानाको मनसुवा भयो र हामीलाई यहाँ पठाउनुभयो । किनभने हामी पाहाडका सबै राजाको चित्त मिलाई एकै घा गरी काम गरे उत्तर दक्षिणमा पनि कमाउँला, नेपाल त सहजै लिउँला । नेपाल मारेपछि त्यहाँको दौलथ जस्तो आज मिलेर काम गरौंला, त्यस्तै साध्य भएपछि पनि बाँडी खाउँला भन्ने हुकुम भएको छ" भनी विन्ति गरे । दैवले ठगिएका बाईसी चौबीसी राजाहरूले गोरखाका वकीललाई थाहा नदिई भित्रो संचो आफूसमा सल्लाह गरे । "हुनत नेपाल हाम्रो भाजाभाजी र जुवाइन्नेला केही होइन, गोरखालाई मद्दत दिए हुने हो । तर मुख्य नेपालको र भोटको दोस्तानी छ, तदर्थ गोरखाले नेपाल माने बडो कठिन छ । कदाचित् मान्यो भने पनि भोटले नेपालको सहायता नगरी छोड्नेछैन । भोट उठ्यो भने गोरखाको चिल्लीबिल्ली हुनेछ । तदर्थ गोरखाले भोट सहाय भएको नेपाल खानु त पत्याइसक्नु होइन । गोरखा दुंगाले दशा बोलाउने मनसुवा गरे ।

हामीले सम्मति दिनु त मोफतैमा भोट र नेपालसित इतराजी गर्नु हो । यस्तो बात लमजुङ्गका कपालमा हाल्नुपर्छ । गोरखाले नेपाल खायो भने दौलथ दिन्थेछ, दिएन भने सकल राजाहरू मिली गोरखालाई सहजैमा उडाउँला" भन्ने सल्लाह बाँधे । अनि तनहुँ, पाल्पा, प्यूठाना-प्रभृतिका राजाहरूले कपट राखी गोरखाका वकीलसित आफ्ना वकील जोडी यस विषयको सल्लाह लमजुङ्ग जो भन्छन् सो सदर भने । अनि दुवैतरफका वकील लमजुङ्गमा आए ।

त्यसै वेला कालु पाण्डेले पनि लमजुङ्गमा सामेल भई विन्ति गरे । "त्यहाँका राजाले अरू राजाहरूको सम्मति विचार गर्दा लमजुङ्ग राजाले जो गर्दछन् हो सहि भनी सबैले हजुरका शिरमा हालेपछि हजुरले धर्म छोड्नु हुँदैन । नेपाल मारेपछि मुख्य भाग हजुरैमा लाग्ला" । "तिमीहरूका बोलको ठेगान छैन । आज बोलेको पछि थाम्यौ भने त बढिया होला, पछि कुरा फेर्नु भने आफू मात्रै बढ्नेछौ" भनी लमजुङ्ग राजाले भने । "पहिले हाम्रातरफबाट धर्म फालेको कहीं पनि छैन । हजुरैका पुर्खा नरहरि शाहबाट आफ्ना मुमाबाट धर्म गरिबक्सेको फाल्नुभयो, हाम्रा महाराजबाट होइन । अधि जसबाट धर्म गयो गयो । यस पटकमा त म आएको छु, फुट्टा पर्नेछैन । गोरखा र लमजुङ्ग दुई घर भएको मात्रै छ, परिणाम एकै घर हो" भनी कालु पाण्डेले विन्ति गरे । "नेपाल मारेपछि दौलथ दिउँला भन्छौ, कति संख्या हो बताऊ र धर्मबन्देजको बन्दोबस्त गरौंला" भनी लमजुङ्ग राजाले भने । "धर्मबन्देजको कागज गरिबक्सियोस् र चौतरिया काजी उहाँ पठाइबक्सियोस् । महाराजका हजुरमा विन्ति गरी यति तिरौंला भन्ने सहि प्रमाण गराई चढाई पठाउँला" भनी पाण्डेले विन्ति गरे । अनि ती राजाले आफ्ना भाई चौतरियाका हात बन्देजपत्र लेखी गोरखा जाऊ भनी खटाए । गोरखाली वकीलहरू र लमजुङ्ग चौतरियासमेत गोरखा उत्रे । ती चौतरिया-हरूलाई डेराडराडा खटाएर राखी कालु पाण्डे महाराज-कहाँ पुगेर सबै हवाल विस्तार गरे । "यहाँबाट वकीलहरू जहाँ जहाँ गएका थिए, त्यहाँ त्यहाँका राजाहरूले जस्तो हाम्रा मनमा थियो दैवको करुणाले उस्तै सकल राजाहरूले लमजुङ्गका शिरमा हाली पठाए । लमजुङ्गले पनि अधि दुइ चार बात ता बेतरहका जस्ता गरेथे, संकउँदा उनी पनि ठेगानामा आए । धर्मबन्देजको कागज लिई चौतरिया-हरू आएका छन् । लमजुङ्ग राजाले नेपाल मारेपछि

कति दौलत देउला भनी भन्दा महाराजमा विन्ति गरी यति भन्ने ठेगाना होला भनी भन्थौ र हात्रा चौतरियालाई लिई जाऊ । पछिसम्म बातको ठेगाना रहने करारपत्र गरी यहाँ पठाऊ भनी मर्जी हुँदा हामीसंग लमजुङ्गे चौतरिया पनि आएका छन्” भनी कालु पाण्डेले विन्ति गरे । महाराजबाट लाख दुइ लाख भन्ने करारपत्र लेख्ने हो कि कसो गर्ने हो भनी हुकुम भयो । “पहिले शत्रुलाई न्यायका बलले बश गराउनुपर्छ । जब आफ्नो रेख सच्चा भयो बिस्सेस्ता गरी बढी आउने शत्रुलाई तरवार गरी जित्नुपर्छ । तदर्थ जता लगायो उता लाग्ने दोधारे कुरा गरी साँध लगाउनुपर्छ “भनी कालु पाण्डेले विन्ति गरे । अनि महाराजले मनमा विचार गरी “नेपाल मारेपछि लाख बीस दिउँला” भन्ने करार गरू र उनी बीस लाख भन्ने ठहराई रहनेछन्, हामीले दिने बखतमा भने एक लाख र बीस रुपियाँ दिउँला भन्ने हुकुम भयो । त्यही बेहोराको करारपत्र लेखी लमजुङ्गे चौतरियालाई भारी मेजमानी गरे । महाराजबाट लमजुङ्गे चौतरियालाई कुरैकुराले खुशी तुल्याए । लमजुङ्गे चौतरियाले धर्मबन्देजको कागज महाराजलाई चढाए । महाराजबाट नेपाल मारेपछि लाख बीस दिउँला भन्ने कागज पाए ।

विचार भनेको मौकामा पुऱ्याउनुपर्छ । त्यस बेला लमजुङ्गे चौतरियाले “लाख बीस भनेको कति हो ?” भनी छेडखान गर्नुपर्ने थियो । लमजुङ्गे पेटका साधु हुनाले गर्न सकेनन्, मेजमानीमै भुले । ती चौतरियालाई सम्मानपूर्वक सरसौगात तयार गरी बिदा गरे । यस कामबाट कालु पाण्डेदेखि अतिखुशी भई महाराजले पीठमा धाप दिए “यस बखतमा खूब काम गरिस् । तेरो बुद्धिलाई धन्य छ, किनभने बाइसी चौबीसीले यस बखतमा हामीले नेपाल माछौं भनी घा माग्दा दिने बखत थिएन । उनीहरूलाई अनेक फन्द लगाएर समन गराई घा बाँधिस् । उनीहरूले घा के दिए आफैँ नाशिए । बाइसी चौबीसीलाई सके मेरै पालामा उडाउँला, नभए पनि छोरानातिका पालामा त अवश्य उडाउनन् । म सिसौदिया रजपूत हुँ, लडी भिडी कुनै तरहसंग भए पनि नेपाल लिउँला भन्ने मनसुवा छ । नेपाल मानाँलाई बाइसीले मद्दत दिनन् भन्ने विश्वास थिएन । उनीहरूबाट मद्दत आएको दिन त बडो हर्षको दिन हो । जस्तो नेपाल मारेको दिन हर्ष हुनेछ ।” भनी महाराजबाट हुकुम भयो । अनि श्री गुरु गोरखनाथ, श्री काली र श्री मनकामनाको पूजाआजा

गरी सकललाई भोज खुवाए । गोरखाका सकल प्रजाहरूले पनि “धन्य हात्रा महाराजको मेहरमानगी भनी प्रसन्न भए ।” “यस्ता विवेकी राजाका काममा चित्त लाएन भने उसलाई मानिस नभन्नू” भनी छोटा बडा सकलले घेरघरमा बातचित गर्न लागे ।

तिनैताका महोदामकीर्ति शाहको र दलमर्दन शाहको विवाह गर्ने बखत भएको हुनाले महोदामकीर्ति शाहलाई बाबु इन्द्रजितसिंहकी कन्या र दलमर्दन शाहलाई बाबु शिवदत्तसिंहकी कन्या शुभमूर्त हेरी विवाह गरे । त्यसपछि महाराजले “बाइसी चौबीसीले धर्मबन्देज गरे तापनि राजा भएपछि निश्चिन्त भई रहनु हुन्न” भनी जान्ने सिपालु चार मानिस छानी उनीहरूको मनसुवा बुझनालाई बाइसी चौबीसीमा र नेपालमा समेत बुझ्दै भित्री संक्षेपले लेख्ने गर्नु भनी चिवा पठाए । उनीहरूले तत्त ठाउँमा गई बुझ्दै बराबर लेख्ने गर्थे । यता आफ्ना भाइछोरा र थरघरप्रभृतिलाई धनु हात्रे, बन्दूक हात्रे, फाल हाल्ने, धाइफाल हाल्ने, आली हात्रे र फणितका हातले छेलो हात्रे प्रभृति सकल इलममा अभ्यास गराए ।

तिनैताका सत्यधर जोशा अर्ज्याल र सीताराम पण्डितले सल्लह गरी “विरामअनुसारको दण्डसजाय गर्नालाई मितक्षरा व्यवहाराध्याय श्रवण गरिबक्सियोस्” भनी महाराजमा विन्ति गरे । “कससंग छ ?” भन्ने हुकुम हुँदा गोरखामा पाइएन र तनहुँबाट मगाई दश आठ श्लोक श्रवण गराए । “यो व्यवहाराध्याय भनी बुझी त्यसमाफिक आफ्नो र बिरानो भन्ने पक्षपात केही नगरेर जस्ताको तस्तो गर्नु बडो कठिन छ । मुख्य त यस कलियुगमा यथोक्तसंग काम गर्ने राजा पाउन कठिन छ, साथै यथोक्त वक्ता पण्डित पाउन पनि कठिन छ । त्यस्तै शास्त्रअनुसार वाजबी बोल्ने सभासद् पाउन पनि कठिन छ । तदर्थ जस्ताको तस्तो गरी दण्डशासना गर्न नसकेदेखि शास्त्र हेरेको फल पनि केही हुँदैन । उसमा पनि मैले त खेलखाल र छलछामले संग्राम गरेर शत्रु हटाई मुलुक साध्य गर्नु परेको छ । यस मौकामा मैले त्यो हेर्नु ठीक छैन कुन अर्थले भने त्यसमा कहेको हेरेर पनि नगरे ज्यादै पाप लाग्ला । नहेरे त उस्तो पाप लागोइन । जस्तो हेरेर पनि लेखेमाफिक नगर्दा पाप लाग्छ ।” भन्ने महाराजबाट हुकुम भयो । अनि सबैले “बेश हुकुम भयो” भनी विन्ति गरे । त्यसपछि दुनियाँको जानझनजान चुके

बिराएको प्रायश्चित्त गर्नालाई महाराजले धर्माधिकारको शिरमा हाले । “ब्राह्मणको खेल, खसको फेल, मगरको पेट, कसले नभेट” भन्ने यस्ता प्रबन्धका टुक्का महाराजलाई धेरै याद हुनाले ब्राह्मणको खेल गर्न नदिई फरकै रहे । खसको फेल पनि फारी फरकै रहे । मगरको पेट पनि एकै हुन दिँदैनथे । यस्ता प्रबन्धसित राजकाज चलि-रहेको थियो ।

अब लडाईँतिरको तरखर हुन लाग्यो । श्री ५ महारानीले महाराज र कालु पाण्डेलाई डाकी “नेपालको काम आँट्यौ । आफ्नो बातबेहोरा र आमदानी सबै तिमीलाई थाहै छ । काम गर्न ठूलासित पर्नेछ । देशका मानिसलाई पनि नछिकाई पुग्नेछैन । देशका मानिस बढ्ता खान नपाए आफ्ना राजालाई छोडी आउँदैनन् । उनलाई बढ्ता दियो भने हामीलाई थोरै भयो भनी कामका वेलामा आफ्ना घरका मानिसले खतडा गर्नेन् । तदर्थ आफ्ना मानिसलाई हामी बढ्यौं भने तिमीहरूले न त खानेछौ । अहिले मानिस नछिकाई भएन र यसो गरेको हो भनी राम्ररी बुझाई संमत गरी राख । अनि कामका वेलामा हर्खत होवैन” भन्ने मुमाबाट अर्ती पाए । त्यही अर्तीअनुसार घरघरका थरथर लाटागाँडा सबैलाई डाकेर संझाई बुझाई उनीहरूसंग एकमत गरेर कामको आरम्भ भयो ।

तिनै ताका नेपालमा चलेको शासनप्रणाली जस्तो गराऊ भन्थो उस्तो गराउन सक्ने प्रपञ्चमा बहुते कुशल भएका तथा राजा जयप्रकाशबाट उमराउहरूको पजनी गर्ने अक्तियारी समेत पाएका काशीराम, परशुराम थापाहरूसित महाराजको र कालु पाण्डेको अधिदेखि चिठी आवतजावत हुन्थ्यो । यो कुरा राजा जयप्रतापले थाहा पाउँदा “खेलाहा” भनी नगरकोटीका हातबाट निज काशीराम थापालाई मराए । परशुराम थापा केही दिन भादगाउँले राजाका पीछा गरी बसे । जयप्रकाश मल्ल ज्यादा रिसाहा भएकोले बेनिसाफैमा दुनियाँलाई दुःख दिएका प्रभावले उनकी रानी र मन्त्रीहरूका संमत र खेलले छोरा ज्योतिप्रकाशलाई गादीमा राखे । जयप्रकाश पनि केही दिन आफूले भित्रिनी राखेका साँखुले मैजूका माइत र केही दिन अरू अरू ठाउँमा लुके । आखिर भादगाउँका कुर्न सन्यासीका उपदेशले योगीको स्वरूप लिई दिनमा गाँजा अफिम खाने र रात्रीमा श्री गुह्येश्वरीका मन्दिरभित्र पसी जप गर्दै छ महिना बिताए ।

एक दिन ऊध्वंद्दृष्टि गरी जप गर्न लागेका अवस्थामा श्री गुह्येश्वरीका कुण्डदेखि पहिले कबुजा र त्यसपछि खड्ग निस्कँदा मल्लले खड्ग समातेनन् । केही बेरपछि ईश्वरीले पाँच वर्षकी योगिनी कन्याका स्वरूपले खड्ग राजाका हातमा दिई “दरबारमा जाऊ, तिम्रा शत्रु सकल वश हुनेछन्” भन्ने वर दिइन् । जयप्रकाशले खड्ग हातमा लिएपछि योगिनी अन्तर्धान भइन् । त्यो खड्ग लिई जयप्रकाशले सकल शत्रु नाश गरी फेरि राजकाज गरे । उनले आफ्ना देशका भारदारहरूको विश्वास नमानी नगरकोटी नागाहरूका भरमा परेर आफ्ना देशका मानिसलाई केही खत लगाई महाकालका स्थानमा लगी मार्ने काट्ने, महाजनहरूलाई बातनपीच्छे बात लगाई दण्ड गर्ने, व्यर्थ सर्वस्व हरण गर्नेसमेत गरे । यस्तो गर्दा धेरै प्राणीहरू विरक्त भई देश छाडी गए । पाटने काजीका मद्दतले परशुराम थापालाई भादगाउँका राजासित पीछा पारी राखेको छ भन्ने थाहा पाउँदा जयप्रकाश उनीहरूसंग बहुते रिसाए । अब यिनका भरले मेरो जीउ रहनेछैन भनी परशुराम थापा आत्तिएका अवस्थामा श्रीभार गणेशका मन्दिरको प्रतिष्ठामा राजा जयप्रकाश मल्लले तुच्छ गरी पाटनका कोटमा आगो लगाइदिएर त्यहाँका काजीहरूलाई जिस्क्याएका प्रभावले ती काजीहरूले सल्लाह गरी परशुराम थापालाई चिठी लेखेर गोरखा पठाए ।

महाराज पृथ्वीनारायण शाहले नेपालको बडो मानिस हो भनी बसउठ गरेर टाढै पदालीथोकमा डेरा-डण्डा दिई केही दिन राखे । अनि उहाँ गई कुशल प्रश्न गर्दा परशुराम थापाले आफ्नो अभिप्राय बिलकुल विस्तार गरे । अनि महाराजबाट “तिमीहरू त नेपालका जडै मानिस हो, उहाँबाट दिक्क भए केँ गरी किन आयौ ? तिम्रो निमल चित्त हो वा कस्तो डबल हो ? साँचो बात गर, अनि काम बन्ला” भन्ने हुकुम भयो । “म शुद्ध भई हजुरका शरणमा आएको हुँ, सन्देह नलिइबक्सियोस्” भनी उनले विन्ति गरे र आफ्नो अभिप्राय जस्ताको तस्तो खोले । त्यो दिन त्यत्तिकैमा बित्यो । पछि सदाशिव पाध्या कटेल र काजी कालु पाँडेबाहेक अरू सब बसउठ गर्न गए । महाराजबाट कालु पाँडेलाई “तँ उठवस गर्न किन गइनस्?” भन्ने हुकुम भयो । उनले आफूले बुक्येसम्मको कुरा विन्ति गरे “नेपालमा प्रपंच मच्चाई सकल राजाहरूलाई खलबल्याएर पुगेन भनी राजा जयप्रकाश मल्लको

छल देखाई गोरखा उठाएर उनलाई काबू गरूँ भनी यहाँ आएको हो। परिपंची कस्ता हुन्छन् भने आफ्नो कार्य सिद्ध गर्नमा मात्रै तत्पर भएका हुन्छन्। यी थापा कस्ता हुन् भने एक हातमा रोटी र अर्को हातमा लट्टी लिएका। रोटी लिएको हात देखाई लट्टी लिएको हात लुकाई राख्ने। जब रोटी लिन गयो लट्टी लिएको हात निकाली मार्ने। तदर्थ यस्ताका हातको लट्टी खोसी लिएपछि रोटी सहजैमा आफ्नो हुन्छ। राजा भएपछि सकल बातमा निपुण हुनुपर्छ। परिपंचेको प्यारो कोही हुँदैन। नपरी चेतने देवता र परी चेतने मनुष्य तथा परी पनि नचेत्ने पशु भनी बडा बडा जान्नेहरूले भन्दछन्। सकल बातमा कुशल हजुर आफैँ हुनुहुन्छ, उससित बात गर्दा बचाउ राखिबक्सनुहोला। दुष्ट कुराको मन्त्रणा गर्नामा यिनलाई उच्चिन्न कोही पनि सक्दैनन्।” महाराजबाट “तँले भनेको यथायोग्य हो। परिपंचैलाई परिपंचेले र तरवारियालाई तरवारैले हटाउँला अनि मेरो मनोरथ पूर्ण होला। वसउठ नगरेको अर्थका हकमा चित्त बुझाई गरिस्, म पनि तेरो सम्मति लिई बचाउ राखेर वसउठ गरूँला” भन्ने हुकुम भयो।

त्यसपछि सदाशिव पाध्यालाई पनि “तिमी किन गएनौ?” भन्ने हुकुम हुँदा उनले “सरकारले उठवस गरिसकेपछि हाम्रो के हिसाब रह्यो र? यी थापा निमकहराम हुन्। यिनको मुख पनि हेर्नु छैन। किनभने सत्कर्ममा प्रवृत्त भएको सोझो सेवक मन्त्री भए आफ्नो देशको खेलखाल तोडी अर्काको देशमा खेल पाछेन्। यी परिपंची त आफ्नो देश पनि बिगार्ने र अर्काको देश पनि नराख्ने हुन्। आफ्नो देशको माया नराखी बिगार्नेसित के वसउठ गरूँ भनी नगरेको हो। यी कस्ता हुन् भने पुर्गन्जेलसम्म वैरीको डर देखाई राजालाई हात लिएर काम गर्ने र डर देखाउँदा काम पुगेन भने वैरी उठाई ल्याउने तथा राजाको मुलुक सप्रोस्, बिप्रोस् केही विचार नराख्ने हुन्। यस परशुरामको मनसुवा कस्तो छ भने हजुरलाई यहाँबाट उठाई नवकोटमा निशाना गढाउने। अनि जय-प्रकाशलाई कायल गरी फेरि गोरखा दाखिल गराउने छ। यिनको मतलब यस्तै छ तापनि हजुरलाई श्री देवताको वरदान भएको छ। नुवाकोट फत्य भएपछि हजुरको मोहडा फिर्छैन भने जस्तो हाम्रा चित्तमा लाग्छ। हामीलाई उठाउन आएका त बढियै चिन्तना गरी आएका हुन्। उनले भने जस्तो मानी ती थापैका भरमा

मात्र नपरिबक्सियोस्’ भनी सरदार सदाशिव पाध्याले विन्ति गरे। अनि महाराजबाट “राजाले सबसित उठवस गर्नुपर्छ। त्यसो नगरे मानिसका बुद्धिको विचार हुँदैन। यी यस्ता खेली परिपंचे हुन् भन्ने मलाई थाहा छ। यिनको परिपंच यिनैका कपालमा हाली काम गरौंला भन्ने ठान्छु। देवले मेरो आयुर्दा कहाँसम्म दिएको छ, यस कुराको मात्र सन्देह छ। तिमीले बेश कुरा गर्नु। म जस्तासंग त्यस्तै व्यवहार गर्नेछु। यो कुरा बाहिर प्रकाश नगरे” भन्ने हुकुम भयो।

केही दिनपछि परशुरामसित बसउठ गरेर घेरि निखारी “अहिले तिमी गर्ज भई आए जस्तो मान्छु। आफ्नो गर्ज फुकेपछि बेगर्जी भई दंगा गरौंला नि भने जस्तो लाग्छ। तसर्थ तिम्रो र हाम्रो धर्मपत्र नगरी दुवैको चित्त भरिनेछैन। अधिका बडाबडा जान्ने सत्पुरुषहरूले पनि धर्मबन्देजसंग घाको बन्दोबस्त गरी राजाले राजसित मिली राजकाज चलाई आएको रहेछ। आफूले गरेको धर्म थामी देवता र पितृहरू सङ्गेर अवश्य मनुपर्छ भन्ने देखी आफूले गरेको कार्य प्रतिपालना गर” भन्ने महाराज-बाट हुकुम भयो। “हजुरबाट जो हुकुम भयो, त्यो योग्य हो। तर सामर्थ्यवाला राजा जब पैदा हुन्छन् उस्ता राजासित देश देशदेखि बहुते राजा र प्रजाहरू आउँछन्। तिनमा कुनै छिद्र लिने हुन्छन्, कुनै आफ्नो छिद्र दिने हुन्छन्, कुनै आफ्ना भरोसामा आएका हुन्छन्, कुनै भने खेद पार्ने आएका हुन्छन्। यस्ता प्रकारसित बहुत तरहका मानिस आउने गर्छन्। महाराज, विचार गरिबक्सियोस्, अकालि खुवाई राज्य खान सकिदैन, आफ्नै वीरता, प्रताप, बुद्धि, पराक्रम आदिले मात्र राज्य भोग गर्न पाइन्छ। हामीले गरेको जुन कबूल हो त्यो तन मन दिई बेहोरा-उन्यैछौं। हजुरको ढंग नपुगी उम्काए हाम्रो के लाग्छ? गर्जी र बेगर्जी दुइ प्रकारका हुन्छन् गर्जीका अर्थलाई गर्जीको गर्ज पुन्याउन सकिन्यैछ। बेगर्जीका हकमा बेगर्जीलाई गर्जी तुल्याउन नसके पनि राजाको महिमा रहँदैन। तदर्थ म गर्जी भई आएको छु। हजुरबाट साँचै हुकुम भयो। नेपालमा थापाले यस्तो अंगीकार गर्नु भनी उतै भरोसामा नरहिबसेला। आफ्नो जस्ता प्रकारले सप्रन्छ, त्यही किसिमको तजबीज गरिबक्सियोस्। नेपालमा थापा यस्ता प्रपंची छन् भन्ने सब कोहीलाई थाहै छ। हामी कस्तो काम गछौं भने सर्प पनि नमरोस्, लट्टी पनि नभाँचियोस्। हामी यस्ता तरहसित स्वार्थको पालना गछौं। धर्मपत्र गर भनी हुकुम भएको बेश हो। धर्मपत्र भनेको दोहोरो

हुन्छ, एकोहोरो हुँदैन" भनी परशुराम थापाले विन्ति गरे । अनि महाराजबाट "तिमीले गरेको कुरा योग्य हो । सुन्दामा त सबैको चित्त बुझ्ने, तर आफ्नो अभिप्राय कसैले थाह नपाउने यस्तो जता लगाओ उतै लाग्ने बात गर्नु तापनि तिम्रो प्रबन्ध मैले बुझ्छु । नबुझ्नेको जति पछि कामबाट थाह हुनेछ" भन्ने हुकुम भयो । त्यसपछि परशुराम थापाले धर्मपत्र लेखी चढाए । अनि महाराजबाट बिदा बक्सिदा नेपाल फर्के ।

अब नेपाल मानाको उद्योगमा तरखर हुन लाग्यो । पहिले सत्कर्म नगरी गरेको कुनै काम पनि सिद्ध हुँदैन भन्ने विचारले नेपाल फर्क्यो भन्ने कामना गरी श्री गुरु गोरखनाथ, श्री काली र श्री मनकामनाहरूको यथा-विधि पूजा गरी पुरश्चर्या गर्न लगाइयो । यता लडाईंका कामग्रीहरूमा धना, ठोक्रा, काँड, तरवार, खुँडा, खुकुरी, बर्छा र केही बन्दूकलगायत खरखजाना तयार भए । लडाईंमा खानाको दुःख होला भनी ब्राह्मण, खस, मगर, नेवार र महाजनहरू तसल्ल गरी खर्च पनि तयार भयो । त्यसपछि ज्योतिर्विद् कुलानन्द ढकाललाई बोलाई "अब चाँडै नै पूर्वतर्फ समरका निमित्त प्रस्थानलाई तिमिले शुभ साइत हेर्नु पर्नेछ । के अर्थले भने तिम्रो वाक्य सिद्ध हुन्छ भनी सबै यशगान गर्दछन् । तिमिले हेरेका साइतले नेपाल फर्क्यो भने तिम्रो दिल बहाल हुने गरी थूम बिर्ता बक्सौला" भन्ने हुकुम भयो । "मैले जाने बुझ्छु" भनी कुरानन्दले साइत हेरे । महाराजले भाइछोरा, थरघरप्रभृतिलाई पश्चिमका मोहडा लिगलिग, लकाड, भीरकोटमा कुनै उमराउको बन्दोबस्त गरी पृष्ठरक्षा निमित्त राखे ।

गोरखा दरवारको कुख्यातमा रहने :- काजी रुद्र शाही, काजी महेश्वर पन्त, चतुर्भुज पन्त, गोविन्द जोशी अर्ज्याल, लक्ष्मीपति पन्त, गंगाराम पांडे र कालु राना ग्याङ्गमी प्रमुख भए । त्यहाँका पन्ध्र सौह वर्षेभोका, हानमार र कुदफदमा निपुण भएका, घाडघपेट गर्न सक्ने, नीरोगी, बलिया, शूरा, निमकदार, सकल वार्तामा खबर-दारी भएका, आफूले जाँच गर्दा लायक ठहरिएका वीरहरू महाराजका साथमा रहने भए । महाराजले साथ लिएका आफ्ना भाइछोरा, थरघर, भारादार, पञ्च उमराउलगायत धारवर्ण छत्तीसै जातले संयुक्त भएको लश्करले कुलानन्दले हेरेका साइतमा वेदध्वनि, दीपगणेशपूजा र मंगलोत्सव गरी पूर्व मोडमा गरी शुभयात्रा गर्नु । प्रस्थान भएपछि

बाटामा दहि, कदली, फल आदि लिएका ब्राह्मण, कराउँदै आएको सवत्सा गाई, पूर्णकुंभ, फलफूल लिएका सुन्दरी कन्या, रोदनरहित भएको मुर्दा आदि शकुन देखिए । यसबाट महाराज अतिहर्ष भई कुलानन्द ढकाल अति जान्ने रहेछन् भन्ने प्रतीतमा परे । लश्कर जाँदा जाँदा गिन्नचेतमा पुगेपछि थपु पर्‍यो ।

यहाँ भलादमी को को रहेछन् भन्ने विचार गर्दा कल्याण पाध्या रिमालले भारी तवरसित मेजमानी चढाए । उनलाई अतितालीवर ठानी यस बखत यस्तासंग मैले स्नेह गर्नु बहुतै योग्य छ भन्ने विचार गरी महाराजबाट दोस्तानी बाँधियो । त्यहाँ रही आफ्ना मुलुकमा खेत बिहार्छु, सयल गर्छु भन्ने भानले लडाईंको ताकिता भयो । कुलानन्द जोसीले महामण्डलमा कीलो गाड्ने साइत हेरे । तर वैरीका डरले जाने मानिस कोही भएनन् । त्यसै बेला कालु जैसी अधिकारीले "म जान्छु" साइतको कागत र कीलो मेरा हातमा बक्सियोस् । त्यति मात्र होइन मेरा मुखमा कलो पनि घसेर पठाउनुहोओस् । हजुरलाई गाली गर्दै र वैरीलाई प्रतीत पाउँ म पारि तरेर साइतमा कीलो गाडी आउँला" भनी विन्ति गरे । महाराजबाट त्यसै गरी पठाउँदा महाराजलाई गाली गर्दै पारि तरेर जाँदा वैरीले आदरपूर्वक डेराडण्डा दिई राखे । साइतको बेला हुन लागेपछि कालु जैसीले दिसा गर्ने छल गरी महामण्डलमा पुगेर ठीक साइतमा कीलो गाडे । अनि दिनभर वैरीसित बसी उसको चर्चा बुझी अर्धरात्री भएपछि गण्डकीमा पौडी खेली वारि उत्रे । अनि महाराजकहाँ हाजिर भई सबै कुरा विन्ति गरे । यसबाट महाराज ज्यादै खुशी हुँदा कालु जैसी अधिकारीले ढाडखर्क भन्ने जग्गा बिर्ता पाए । अनि कुलानन्द जोसीलाई डाकी नवकोट हान्नाका निमित्त साइत हेराइयो ।

अब श्री ५ महाराज पृथ्वीनारायण शाहसंग नेपाल हान्न जाने मुख्य भारदारहरू यी थिए:- "चौतरिया कीर्तिम-होदामशाह, चौतरिया दलजित शाह, चौतरिया दल-मर्दन शाह, चौतरिया वीरबहादुर शाह, चौतरिया जीव शाह, चौतरिया जागीर शाह, काजी सुरप्रताप शाह, काजी कालु पाण्डे, तुलाराम पाण्डे, वंशराम पाण्डे, जगजित पाण्डे, रणशूर पाण्डे, दामोदर पाण्डे, रणजित पाण्डे, वृजवासी पाण्डे, काजी श्री हर्ष पन्त, वीरभद्र पन्त, बक्सी नाहरसिंह बस्नेत, केहेरसिंह बस्नेत, बक्सी अभिमानसिंह बस्नेत, बक्सी धोकलसिंह बस्नेत, ज्यातिषी कुलानन्द ढकाल, सरदार

चन्द्रप्रकाश शाह, भद्र शाह, सरदार लक्ष्मीनारायण पाण्डे, सरदार नन्दु पन्त, विमु पन्त, बीस बाईस जगामा घा गर्ने सरदार कालु पाण्डे, खरिदार बालकृष्ण जोशी, खजांची भानु जोशी अर्जेल, गौरु गंगाधर पन्त, गौरु रामदास पन्त, गौरु चामु पाण्डे, गौरु धनंजय पाध्या, गौरु नयनानन्द खनाल, गौरु हरिदत्त ढकाल, गौरु लक्ष्मीनारायण पण्डित, गौरु विश्वेश्वर पाध्या, नजीकी देबु राना, नजीकी प्रतिमन राना, नजीकी बलभद्र राना, नजीकी धरणीधर पन्त, नजीकी बांगे बस्नेत, नजीकी दुर्लभ खत्री, नजीकी रणवीर पाण्डे, नजीकी विराज बखेती, जेठाबूढा अम्बरसिंह थापा, जेठाबूढा रामकृष्ण कुवर, जेठाबूढा जगजित पाण्डे जेठाबूढा बीरभद्र पाध्या सापकोटा यी थरघर उमराउ र फौजहरू भई नेपाल हात्र गएका हुन् । खटाएका जगाजगामा माने, भने, हात्रे, हानिने र थाप्ने यिनै हुन् । नवकोट हात्र जाँदा पृष्ठशुद्धिलाई गोरखामा थामिएकाः— काजी महेश्वर पन्त र काजी रुद्र शाह थिए । श्री ५ महाराजको सवारीमा मुख्य मुख्य भारदारहरू र थरघर उमराउहरू पाउरखवारीमा थिए ।

श्री शाके १६६६ साल नवरात्र द्वितीयाका दिन घडी थाप्ने वेलामा महाराजबाट श्री गुरु गोरखानाथको दर्शन गरी बहुते मनले मनसुवा पूति गर्नालाई श्री शाके १६६६ साल आश्विनका १५ दिन जाँदा शनिबारका रात्रीमा तने साइत परेको थियो । “यस साइतका प्रभावले हजुरको लश्कर तर्दा हजुरका डुंगामा कपूरकदले माछो पर्ला । सो पच्यो भने लडाईं गर्दा नवकोट सर भयो भन्ने सम्झिबक्सेला “भनी ज्योतिषीले विन्ति गरेका थिए । त्यस साइतमा लश्कर तानेलाई त्रिशूलगंगाको सांगु बिस्रेको रहेछ । बनाओं भने अघेरै वारी चम्की आफ्नो लश्कर धेरै जम्मा गर्छ । अब त्रिशूलगंगा कस्ता तरहले तने हो भनी विचार गर्दा त्यहाँ जलेवा माछी सबै माछीमा मुख्य रहेछ र त्यसैलाई हुकुम भयो । त्यसले रातैमा डुंगा काटी तयार गरेर वनबाट ल्याई वारीले थाहा नपाउने गरी राख्यो ।

त्यसै बखत महाराजका हजुरमा दलमर्दन शाहले “म पनि लडाईं गर्ने जान्छु” भनी विन्ति गरे । “तिमी बालक छौ अहिले जानु पर्दैन । जहिले समर्थ होउला, उहिले जाउला । तिमीहरूले लडाईं नगरे को गर्ला ? मुख्य भरोसा त तिमीहरूकै राखेको छु” भन्ने हुकुम भयो । उनले फेरि विन्ति गरे “रजपूतको बच्चा र बाघको बच्चा सानो हुँदैन । डजुरका साथसा गई लडाईं गरेर किस्मत नगरे

कुन बखतमा कसलाई किस्मत देखाउँला ? । फेरी पनि “तिमीले जानुपर्दैन” भनी महाराजबाट रोक्दा थामिए । अनि दलमर्दन शाहले मनमा विचार गरे “पहिले महाराज उसमा पनि दाज्यू, सब बातले मान्नुपर्ने हुनाले अब जिद्दी गरेर भएन । जान त भागी छली पनि यस लडाईंमा नगई छाड्दिन” भन्ने मनले इदमित्थम् गरे र त्यस बेला चूप लागे । लश्कर तने बखत भएपछि कालु पाण्डेले मुख्य मुख्य मानिसहरूको नाममाभेसी लेखी महाराजमा चढाए र हाजिर पनि गराएः— श्री महोदामकीर्ति शाह, जहाँगीर शाह, विष्णु शाह, तुला शाह, चन्द्रप्रकाश शाह, भद्र शाह, सुन्दर शाह, अजिल्ल शाह, वीरबाहु शाह, वेणुधर शाह, काजी कालु पाण्डे, तुलाराम पाण्डे, यशकर्ण पाण्डे, लक्ष्मीनारायण पाण्डे, मणिराम पाण्डे, बलि पन्त, नित्यानन्द पन्त, हरिहर पन्त, शक्तिबल्लभ अर्ज्याल, यज्ञेश्वर अर्ज्याल, शिरोमणि मिश्र, राजीवलोचन पण्डित, चन्द्रचूड पण्डित, नरकेशर थापा ग्रांजी, कृष्णमणि राना बुसाल, जस राना, देबु राना म्यांमी, जसवन्त राना, दुर्लभ खत्री धिमरे, जबा बानियाँ, इत्या बानियाँ, विराज बखेती, चामु खत्री, करबीर खत्री बजा, जसकर्ण बोहरा, चामु रोकाया, शिवराम बस्नेत, जयकृष्ण थापा. सोठे बनुना थापा, मुठे थापा, नन्दु पाध्या कडरिया, बुद्धि पाध्या कडरिया, बलिराज रोकाया, बीरभद्र थापा बगाले, जागेश्वर, रणजय खत्री, सनुवा लोहनी, रमापति पाण्डे, अंगद द्वारे, दल बादल, चैलाराम, सेते, हरिचन्द्र पाध्या खनाल, शिवानन्द पाध्या कोइराला, देवशर्म पाध्या कडेल, वीरभद्र बस्नेत खप्तरी, लक्ष्मी राना असलामी, जसु राना, अर्धुले माधव राना, अर्धुले नरवीर आले धोकछी, शक्रजित थापा मास्के, इन्द्रमणि राना मास्के, रामसिंह राना बुसाल, महेश्वर जोशी वैद्य, जगन्नाथ भट्टराई, रामकृष्ण जोशी अर्ज्याल, प्रतिमन अधिकारी, बांगे खत्री, ताकुले जैशी राना, प्रतिमन राना, दलजित राना, लोहर राना, यशमान राना, सुगेत राना, ह्यायो साने राना, चन्द्रमनि राना बुसाल, ग्यालाई, परशुराम थापा, रुद्रदेव थापा, पुलामी, परशुराम राना, रत्नमणि राना, प्रतिराम राना ग्याङ्मी, चामु राना, उमापति राना, लाय खत्री, भीमसेन बखेती, परमाण माछी, गंगाधर गोसाईं, कालु बखेती यति अहिले हाजिर भइसकेका छन् र अरू मानिसहरू आउँदैछन् । साइत हुने वेलासम्म सबै सामेल हुनेछन्” भनी पाँडैले विन्ति गरे ।

त्यसै वेला महाराजबाट “आआफना हातहतियार लिई तयार होऊ” भन्ने हुकुम भयो । अनि सब जनाले

आआफ्ना हातहतियार घना, ठोक्रा, काँड, खुंडा, खुकुरी, ढाल, तरवार, बर्छा आदि लिई तयार भएर हाजिर भए । त्यसपछि महाराजबाट कालु पाँडेलाई भाईझोरा, थरधर, भारदार र उभराउ गँहले यस्ता यस्ता इबलसित यस यस मोहडाबाट यस यसले जानू भनी चाँजो मिलाऊ भन्ने हुकुम भयो । “श्री चौतरिया महोद्दामकीर्ति शाह, सरदार चन्द्रप्रकाश शाह, मुरलीधर शाह, मणिराम पाँडे, विमु पन्त, नन्दु पन्त, शक्तिवल्लभ अर्ज्याल, चक्रपाणि अर्ज्याल, बुद्धि पाध्या कडरिया, जसकर्ण बोहरा, चामु रोकाया, वीरभद्र पाध्या, रणजय खत्री, चामु खत्री वक्रा, मूढे थापा, जसकर्ण पाँडे, रमापति पाँडे, चामु बस्नेत, दुर्लभ खत्री, रणे बानियाँ, भीमसेन बखेती, प्रतिमन शाही, कालु बखेती, परशुराम आले, त्रोक छाकी, मानसि आले, गणेश आले, अचल थापा ग्रांजा र पहाड राना भाकी तिमीहरू कतिले धर्मपानीको बाटो जानू । बलभद्र शाह, अजिल्ल शाह, रमाराम पण्डित, काजी कालु पाँडे, बलि पन्त, तुलाराम पाँडे, नित्यानन्द पन्त, यज्ञेश्वर अर्ज्याल, विराज बखेती, बलिराज रोकाया, जया बानियाँ, प्रतिमन कधिकारी, वीरभद्र बस्नेत, माधु राना, जसु राना अर्घौंले, नरवीर आले, त्रोक छाकी, शक्रजित थापा मास्की, इन्द्रमणि राना मास्की, रामसिंह राना बुसाल, जसीवन्त राना ग्रांमी, देवशर्म पाध्या कडेल, सानु राना, पठान राना ताकुंले, शिरै राना, करवीर राना, नीलकण्ठ पाध्या मास्की, शतराम थापा, लामी द्वारे र रुद्रमणि राना ऊय री यति तिमीहरूले अशोकबारीको बाटो गई हान्नु । जहाँगीर शाह, वीरबाहु शाह, शिरोमणि मिश्र, नारायण पण्डित, सरदार लक्ष्मीनारायण पाँडे, हरिहर पन्त, गंगाधर पन्त, देबु राना ग्याङ्मी, बरु खत्री वक्रा, शिवानन्द पाध्या कोइराला, वीरभद्र बस्नेत खप्तरी, सतुवा लोहनी, जागेश्वर बोहरा, जैसी राना ताकुंले, प्रतिमन राना, ज्यमिरे थापा छारी, लल्लिमन राना, असनामिनहा आले, इन्द्रमणि राना मास्की, सन्दी थापा छारी, ह्याचल थापा र खाल, दले थापा र खाल, देउ राना बुसाल र अनन्त थापा सिजाली यतिले गेखुंको बाटो जानू । लडामा आफ्ना पितापुरुखाको नाम संकेर खबामिदका निमकको धर्म राखी काम गर्नु किनभने लडाईं भनेको कस्तो भने आफू मरियो भने धन्य कहलाई स्वर्ग

पाइने र जितियो भने यशकीर्ति र ऐश्वर्य पाइने हो । यस्तो जानी वीरपुरुषका सन्तानले चित्तमा शूरता चढानुपर्छ । “भनी मोहडामा खटिएका सबै लशकरलाई हुकुम भयो । यसरी चारैतर्फ फर्कंदै लडाईं गर्ने तरीकाको बारेमा हुकुम भयो “तरवार हान्ने वेलामा घोष पारी जय काली ! जय मनकामना ! जय श्री गुरु गोरखनाथ !” भनी नाम पुकार्नु ।

महाराजको सवारीसाथ तीनघारेको बाटो जाने यो थिए :- विष्णु शाह, वेणुधर शाह, विश्वनाथ मिश्र, राजीवलोचन पण्डित जोसी, कुलानन्द ढकाल, महेश्वर जोसी वैद्य, रामकृष्ण जोशी अर्ज्याल, भानु जोशी अर्ज्याल, नरकेश थापा ग्रांजी, कृष्णमनि राना बुसाल, शिवराम बस्नेत, जगन्नाथ भट्टराई, हरिचरण पाध्या खंडाल, नन्दु पाध्या कडरिया, जयकृष्ण थापा, सोठे ननुवा थापा, वसु राना, दलजित राना, लोहार राना, जसवन्त राना, सुगे राना, सानु राना, चन्द्रमणि राना बुसाल, प्रश्ना गेलाड, रूपदेउ थापा पुलामी, रत्नमणि राना, परशुराम राना, जगन्मणि राना, पतिराम राना थाङ्मी, चामु राना, उमापति राना, लाटो खत्री, भीमसेन बखेती, बांगे खत्री, बहावल राना, भिकारी राना नाकुंले, अहिकर्ण थापा साक, महीकर्ण थापा साक, जगबल थापा साक, धोके राना, रुद्रेश्वर जोशी, दलबादल द्वारे, भडाल द्वारे, अंगद खवास, टुरे खवास, नयनाराम खवास, गर्जमनि खवास, श्रीधर खवास, सरस राई भाट, रघुनाथ राई भाट र बिसे नगर्चीलपायत गँह बानादार दमाई तथा मणिराम गाइनेसमेत लडाईंमा चाहिने तमाम लशकर तम्तयार थिए ।

श्री ५ महाराजका साथमा जाने र अरू बाटाबाट जाने मानिसहरूको खटन भइसकेपछि “लडाईं हुने साइत आजैको रात्रीमा छ, खटनपटन र चाँजोपाँजो मिलाई होशियारीसंग रहनु” भन्ने हुकुम हुँदा कालु पाँडेले सोही अनुसार तयार भइरहने उर्दी फिराए । अनि आआफ्ना हातहतियार लिई सबै लशकर महाराजका हजुरमा सामेल भए । जसैवा माफ्छेले डुंगा घाटमा ल्याई तयार गरी राखे । प्रकाश शाह, अटल शाही, शिवनिधि पन्त, हरिहर जोशी अर्ज्याल र विश्वेश्वर जोशी अर्ज्याल आदि गरेका ४५ जना मानिस पछि भाई सामेल भए ।